

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки та менеджменту
Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

РЕМИЗОВИЧ Тетяна Володимирівна

**ОБЛІК, КОНТРОЛЬ І АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ/
ACCOUNTING, CONTROL AND ANALYSIS OF THE BANK'S LOAN
PORTFOLIO**

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Освітньо-професійна програма «Облік і правове забезпечення
агропромислового бізнесу»

Випускна кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ОПЗм – 21 Т.В. Ремизович

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Палюх М.С.

Допущено до захисту:

«__» _____ 2019 р.

Завідувач кафедри

_____ Р.Ф. Бруханський

ТЕРНОПІЛЬ - 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. БАЗОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ ТА УПРАВЛІННЯ НИМ	7
1.1. Сутність і основи формування кредитного портфеля банку	7
1.2. Портфельний підхід як основа організації кредитних операцій банків	12
1.3. Механізм управління кредитним портфелем комерційних банків України в сучасних умовах	19
Висновки до розділу 1	34
Розділ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ УКРАЇНИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	36
2.1. Методологічні засади бухгалтерського обліку наданих кредитів	36
2.2. Облік і контроль операцій з надання та погашення банківських позик	44
2.3. Облік і контроль доходів та втрат за кредитними операціями як складова діяльності банківських установ	50
Висновки до розділу 2	58
Розділ III. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ УКРАЇНИ	59
3.1. Менеджмент кредитного портфеля банку як важливий елемент управління процесом банківського кредитування	59
3.2. Вплив якості кредитного портфелю на ефективність кредитної діяльності банку як складова моніторингу кредитного ризику	65
3.3. Аналіз кредитного портфеля банку і напрями вдосконалення управління ним	68
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	81
Додатки	87

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кредитний портфель банку досить об'ємний та багатoeлементний об'єкт. Кредитні операції, з-поміж активних операцій комерційних банків, посідають ключове місце. У переважній більшості банків, наразі, позичкові рахунки складають не менше 50% їх сукупних активів і забезпечують близько 70 % від отриманих доходів. Тому його вивчення, як надважливої складової банківської діяльності є не тільки актуальним, але і вкрай необхідним.

Надання кредитів і проведення кредитної політики є найпоширенішою операцією банківських установ. Кредитні операції дають банківським установам основну частину доходу. Однак аналіз ситуації, що склалася у банківській сфері, свідчить, що у багатьох банків виникають фінансові труднощі в зв'язку з надзвичайно ризиковою кредитною політикою.

В зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми вдосконалення кредитної діяльності банківських установ. Банки повинні організовувати кредитні операції таким чином, щоб вони давали максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Зокрема, актуальною сьогодні є розробка теоретичних пропозицій і рекомендацій з удосконалення банківського кредитування підприємств, широке практичне використання котрих допоможе банківській системі України підвищити ефективність діяльності всіх кредитних інститутів у процесі кредитування підприємств.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень практичних розробок з проблем удосконалення кредитної діяльності установ банків для забезпечення стабільності функціонування банківської системи України обумовила вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Огляд літератури з теми дослідження. Значний внесок у розробку

питань кредитування банківськими установами підприємств зробили західні економісти Кристофер Ф. Блюмфілд, В.Лексис, Д. Мак Нотон, Е. Рід, С. П. Роуз, Дж. Ф. Сінкі. Дослідженню теорії і практики організації кредитних відносин між банківськими установами та підприємствами за умов наближення до міжнародних стандартів банківського кредитування сприяють праці вітчизняних вчених-економістів О. В. Васюренка, О. В. Дзюблюка, О. Т. Євтуха, Б. С. Івасіва, Т. Т. Ковальчука, М. І. Мируна, В. І. Міщенко, А. М. Мороза, О. В. Пернарівського, Ю. А. Потійка, М.І. Савлука, В. Т. Сусіденка, Р. І. Тиркала, Я. І. Чайковського. Серед російських вчених слід назвати праці В. Н. Єдронові, О. І. Лаврушина, А. І. Ольшаного, Г. С. Панові, В. М. Усоскіна та інших. Але в їхніх працях досліджуються або окремі аспекти функціонування кредитних відносин, або їх дія на певних етапах економічного розвитку, причому недостатньо уваги приділено особливостям і напрямкам їх розвитку в умовах формування ринкової економіки. Тому кредитування в Україні потребує подальших наукових досліджень і розробок.

Мета і завдання дослідження. Метою даної випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ організації кредитування позичальників, з'ясування сучасного стану кредитної діяльності банківських установ, удосконалення методики аналізу кредитоспроможності підприємств і форм забезпечення повернення банківських кредитів з урахуванням досвіду країн з ринковою економікою.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- дослідити теоретичні основи організації кредитування підприємств за умов ринкового реформування економіки;
- визначити сутність кредитної політики банківської установи, обґрунтувати специфічні принципи та цілі її формування і проведення;
- обґрунтувати та визначити місце і роль банківського кредиту серед джерел формування активів підприємств;
- проаналізувати діючу практику банківського кредитування підприємств;

- узагальнити зарубіжний і вітчизняний досвід й визначити можливості удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банківських установ;

- проаналізувати тенденції та обґрунтувати напрямки розвитку системи банківського кредитування.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є сфера економічних відносин, що виникають між кредиторами і позичальниками з приводу перерозподілу вартості у грошовій і товарній формі на умовах повернення та платності для забезпечення розширеного відтворення і споживання.

Предмет дослідження. Діяльність банківських установ, спрямована на кредитування підприємств для забезпечення їх тимчасових потреб у грошових ресурсах.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу випускної кваліфікаційної роботи становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених та спеціалістів з питань теорії кредиту, кредитної політики банків.

Для досягнення поставленої мети в магістерській роботі застосовані загальнонаукові методи дослідження: гіпотетичний – при визначенні понять «кредит», «кредитний процес», аналізу і синтезу, які використані в процесі дослідження кредитної діяльності банків, статистичні методи, зокрема, порівняння (оцінка ефективності використання методик оцінки кредитоспроможності позичальників), графічний, а також методи деталізації та узагальнення - індуктивний і дедуктивний.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету Міністрів України, укази Президента України, нормативні документи Національного банку України, діяльність публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України" «Ощадбанк».

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням

організації банківського кредитування підприємств.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати досліджень можуть використовуватись у процесі вдосконалення кредитної політики і кредитних відносин публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України" «Ощадбанк» з підприємствами при розробленні методичних підходів до аналізу кредитоспроможності позичальників, удосконаленні форм забезпечення повернення банківських кредитів.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг випускної роботи становить 80 сторінок, основний зміст роботи викладено на 80 сторінках. Випускна кваліфікаційна робота містить таблиці, рисунки, список використаних джерел включає 68 найменувань та викладений на 6 сторінках, додатки.

Розділ 1

БАЗОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ ТА УПРАВЛІННЯ НИМ

1.1. Сутність і основи формування кредитного портфеля банку

Дослідженню питань формування кредитного портфеля банків присвячено чимало праць таких вітчизняних вчених, як Ю. Бугель, В. Вовк, А. Пашков, Л. Бондаренко, О. Литовченко, І. Глущенко, І. Семенча та ін. [17, 30, 63].

Стосовно суті кредитного портфеля банку, то на сьогодні в економічній літературі відсутні єдині підходи до розуміння цієї дефініції. Окремими авторами при розгляді основ організації кредитних операцій банку поняття кредитного портфеля використовується лише у контексті дослідження методів управління кредитним ризиком [17]. В інших роботах використовується більш загальне поняття інвестиційного портфеля, що розглядається як сукупність об'єктів реального і фінансового інвестування підприємств [5, 363]. До речі, саме такий підхід є найпоширенішим у зарубіжній економічній літературі, де портфель розглядається передусім як сукупність цінних паперів, що є об'єктом інвестування юридичних і фізичних осіб.

Так, у роботі Уільяма Ф. Шарпа, Гордона Дж. Александера та Джеффри В. Бейлі під портфелем чітко зазначається певний набір із різного роду цінних паперів [45, 169]. Даний підхід ґрунтується на більш загальній концепції формування активів суб'єктами ринку на основі портфельного аналізу, основи якого були розроблені у працях Джона Хікса та Гаррі Марковіца [62]. Згідно з даною теорією, сукупний ризик активів може бути зменшений за рахунок об'єднання ризикових активів у портфелі. При цьому рівень ризику за кожним окремим видом активів треба вимірювати у взаємозв'язку із ризиком портфеля в цілому. Однак конкретизації відповідних аспектів кредитної діяльності комерційних банків у теорії портфельного аналізу належної уваги приділено не було.

Насправді, якщо розглядати особливості діяльності комерційних банків з позицій стратегічних завдань банківського менеджменту, що передбачають максимізацію прибутку банківської установи при забезпеченні необхідного рівня її ліквідності і платоспроможності, то неважко помітити, що при такій значній частці кредитів у структурі банківських активів, розгляд їх не поодиноці – як окремих позичок, – а як єдиної сукупності, тобто саме у вигляді портфеля, є об'єктивною необхідністю для вирішення зазначених завдань.

Якщо проаналізувати позиції різних авторів щодо визначення сутності кредитного портфеля банку, то можна зробити висновок про відсутність широкого розмаїття підходів до розуміння економічного змісту даної дефініції. Зазвичай найбільш поширеним способом визначення сутності кредитного портфеля банку є підхід, згідно з яким під ним розуміють сукупність наданих комерційним банком позичок.

Так, на думку проф. К. Є. Раєвського, кредитний портфель – це сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу [8, 312]. В аналогічний спосіб формулює визначення кредитного портфеля і професор Л. О. Примостка, з точки зору якої кредитний портфель – це сукупність усіх кредитів, наданих банком для одержання доходів [63, 125].

Більш просте формулювання зустрічаємо у праці колективу авторів під керівництвом професора А. Г. Грязнової, які вважають, що кредитний портфель – це сукупність кредитів, наданих банком [35]. Дещо більш складний підхід пропонують професори М. Г. Лапуста і П. С. Нікольський, на думку яких кредитний портфель – це сукупність вимог банку за кредитами, які класифіковані за критеріями, пов'язаними із різними факторами кредитного ризику або способами захисту від нього [28].

Банківський портфель в економічній літературі визначається як сукупність активів і пасивів банку, що відповідно складається з портфеля активних та портфеля пасивних операцій банку. Здійснення активних операцій банківськими установами є найважливішим джерелом отримання прибутку, адже саме вони приносять банку більше 90% загального доходу. Таким чином,

кредитні операції становлять більшу частину банківського портфеля активних операцій та є цілісним об'єктом управління, який характеризується специфічними його особливостями [28, с. 58]. Однак, для поглиблення розуміння ролі кредитного портфеля в діяльності банку доцільно дослідити трактування сутності цього поняття науковцями.

Ю. Бугель визначає кредитний портфель як набір кредитних інструментів для досягнення встановлених цілей [63]; В. Вовк – сукупність відповідних економічних відносин між кредитором і позичальником з приводу поворотного руху вартості [30]; А. Пашков – сукупність коштів, які розміщуються у вигляді зобов'язань (міжбанківські кредити, кредити юридичним особам, кредити фізичним особам) [8]; Л. Бондаренко – економічно обґрунтована й структурна сукупність кредитних угод і кредитних зобов'язань, яка є результатом цілеспрямованих управлінських рішень, прийнятих відповідно до вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду [5].

Залежно від мети банк формує кредитний портфель певного типу. Тип портфеля являє собою характеристику портфеля, яка базується на співвідношенні прибутку та ризику [63]. Основні типи кредитного портфеля наведені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Основні типи кредитного портфелю

Досліджені наукові підходи взаємодоповнюють один одного, що дає змогу сформулювати комплексне визначення поняття «кредитний портфель». Отже, кредитний портфель – це інструмент управління активними операціями банку, метою здійснення яких є підвищення прибутку, ефективності діяльності, що досягається шляхом надання позичок за різними напрямками кредитування з урахуванням вимог кредитної політики банку та органів банківського нагляду.

Зазначимо, що ризиковий портфель характеризується підвищеним рівнем прибутковості у високому рівні ризику, тоді як у портфелі доходу рівень прибутку є нижчим, однак й кредитні ризики є мінімальними. Збалансований кредитний портфель являє собою сукупність банківських кредитів та має структуру і фінансові характеристики, що знаходяться в межах вибору найбільш ефективного вирішення поєднання ризику й прибутковості [63].

Основними завданнями формування кредитного портфеля є:

- високий темп очікуваного доходу в довгостроковій перспективі;
- мінімізація рівня ризиків кредитного портфеля;
- дотримання необхідної ліквідності кредитного портфеля;
- високий рівень доходу в поточному періоді [35, с. 60].

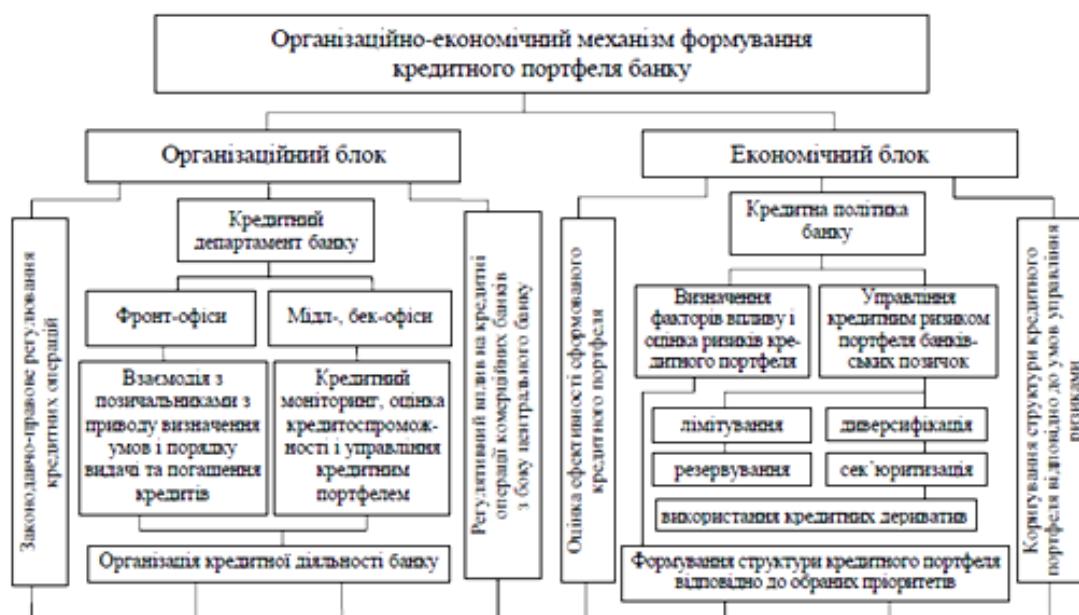

Рис. 1.2. Структура організаційно-економічного механізму формування кредитного портфеля банку

Отже, кредитний портфель взаємоув'язує три ключові аспекти банківської діяльності – дохідність, ліквідність і ризик.

Процес формування кредитного портфеля банком визначають у три етапи:

I етап – визначення загальних положень і цілей кредитної політики, створення апарату управління кредитними операціями;

Таблиця 1.1*

Класифікація факторів кредитних ризиків банківських установ

Групи факторів	Види факторів
Фактори, притаманні зовнішньому середовищу щодо банківських установ та контрагентів	<ul style="list-style-type: none"> – нормативно-законодавче регулювання діяльності банківських установ; – нормативно-законодавче регулювання діяльності позичальника; – стан розвитку економіки; – кон'юнктура попиту на кредитні ресурси та їх пропозиції на фінансово-кредитному ринку; – рівень конкуренції між банківськими установами та контрагентами; – політична ситуація в країні; – форс-мажорні обставини (природні катаклізми, воєнні дії тощо)
Внутрішньобанківські фактори кредитних ризиків	<ul style="list-style-type: none"> – надмірна концентрація кредитного портфеля; – надмірна диверсифікація кредитного портфеля; – відсутність ефективних методів оцінки та регулювання кредитних ризиків за етапами кредитного процесу; – неадекватна оцінка впливу чинників кредитних ризиків; – низький кваліфікаційний рівень, компетенція та досвід роботи фахівців тощо
Фактори, притаманні діяльності позичальника	<ul style="list-style-type: none"> – репутація позичальника; – капітал позичальника; – спроможність позичальника успішно вести справу; – кредитоспроможність позичальника; – ліквідність забезпечення за кредитом тощо

* [11, с. 20]

II етап – відбір конкретних об'єктів кредитування для включення їх у кредитний портфель;

III етап – аналіз стану кредитного портфеля та оперативне управління виявленими відхиленнями від оптимального стану [62].

1.2. Портфельний підхід як основа організації кредитних операцій банків

Предметом дослідження є діяльність публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України" «Ощадбанк».

В АТ «Ощадбанк» діє Кредитний комітет, якому правлінням делеговано повноваження, зокрема, з питань:

- надання кредитів; затвердження типових та нетипових форм кредитних договорів,
- затвердження відсоткових ставок в межах доведеної стратегічним ризик-менеджментом комплексної дохідності, внесення змін в діючі умови кредитування позичальників;
- затвердження нормативних документів Банку з питань кредитування;
- визнання кредитної заборгованості потенційно проблемною;
- затвердження структури кредитного портфелю, розміру резерву та кредитного ризику;
- заслуховування керівників самостійних підрозділів та регіональних управлінь Банку з питань огляду кредитної діяльності, надання пропозицій правлінню Банку по удосконаленню роботи в сфері кредитування за відповідними напрямками юридичних осіб [1].

Кредитний комітет з роздрібного бізнесу АТ «Ощадбанк», якому правлінням делеговано повноваження, зокрема, з питань: надання кредитів; затвердження типових та нетипових форм кредитних договорів, затвердження відсоткових ставок в межах доведеної стратегічним ризик-менеджментом комплексної дохідності, внесення змін в діючі умови кредитування позичальників; затвердження нормативних документів Банку з питань кредитування; визнання кредитної заборгованості потенційно проблемною; затвердження структури кредитного портфелю, розміру резерву та кредитного ризику; заслуховування керівників самостійних підрозділів та регіональних управлінь Банку з питань огляду кредитної діяльності, надання пропозицій

правлінню Банку по удосконаленню роботи в сфері кредитування за відповідними напрямками (встановлення лімітів по БПК, відшкодування держателям БПК втрачених коштів внаслідок шахрайських дій) фізичних осіб [34].

Малий кредитний комітет з роздрібного бізнесу АТ «Ощадбанк», якому правлінням делеговано повноваження, зокрема, з питань:

- прийняття рішень в межах наданих повноважень, на здійснення кредитних операцій за Кредитними запитами, внесеними в підсистему «Кредитна фабрика» в програмному забезпеченні (далі – КФ), згідно із Банківським продуктом (документ оформлений відповідним Внутрішнім нормативним документом порядок надання Банком тих чи інших банківських послуг, в тому числі, з використанням електронних платіжних засобів Клієнтам Банку, процедури надання яких стандартизовані за певними параметрами та реалізовані у програмному забезпеченні КФ), в т.ч. по Пов'язаним особам з Банком [41].

Фінансовий комітет АТ «Ощадбанк», якому правлінням делеговано повноваження, зокрема, з питань:

- організації комплексної системи управління фінансами Банку шляхом: визначення основних фінансових показників для досягнення стратегічних цілей та вирішення тактичних завдань, розгляду та схвалення проектів бізнес-плану та бюджету, здійснення управлінського нагляду та контролю за досягненням запланованих показників фінансової діяльності;
- організації та впровадження фінансового контролю;
- забезпечення функціонування ефективної системи матеріального заохочення працівників Банку для успішної реалізації операційних та стратегічних цілей діяльності.

Стратегія управління ризиками визначає ключові аспекти управління ризиками в Банку: мету, межі застосування, сутність, принципи, стандарти управління ризиками, класифікатор ризиків, перелік відповідних політик та їхню типову структуру, а також організаційні основи побудови процесу

управління ризиками [33].

Метою Стратегії управління ризиками є налагодження ефективної системи управління ризиками, які генеруються зовнішнім середовищем, структурою активів і пасивів, а також внутрішніми правилами, регламентами та процедурами Банку, для забезпечення досягнення стратегічних цілей Банку, застосовуючи відповідні політики, методи, засоби керування і контролю ризиків.

Основні завдання Стратегії управління ризиками включають забезпечення виконання бізнес цілей Банку з урахуванням ризиків та забезпечення найбільш ефективного розподілу капіталу між ризиками.

Згідно зі стратегією управління ризиками в системі АТ «Ощадбанк» (далі за текстом – Стратегія управління ризиками), визначено організаційну систему управління ризиками, яка передбачає розподіл повноважень з управління ризиками між Наглядною радою Банку, Правлінням, профільними комітетами Банку, підрозділами ризик-менеджменту, підрозділом аудиту, іншими підрозділами, які безпосередньо проводять банківські операції, та підрозділами, що супроводжують такі операції [47].

У 2018 році функція ризик-менеджменту була представлена на рівні двох департаментів:

1) Департаменту кредитних ризиків та оцінки активів – здійснює управління кредитними ризиками, а саме: визначає методологію (процеси) управління кредитними ризиками, аналіз кредитних ризиків усіх сегментів банківського портфеля, функцію кредитного адміністрування операцій за сегментом клієнтів «Великий корпоративний бізнес», аналіз, оцінку та моніторинг предметів забезпечення, здійснює оцінку кредитних ризиків за вимогами МСФЗ та згідно вимог НБУ [56];

2) Департаменту стратегічного ризик-менеджменту та прогнозування – здійснює управління ризиками ліквідності, процентними, валютними, ціновими та операційними ризиками, а також комплаєнс-ризиками.

З метою дотримання вимог Постанови Правління НБУ №64 від 11 червня

2018 року (далі за текстом – Постанова НБУ №64), Банк переглядає організацію системи управління ризиками, яка ґрунтується на розподілі обов'язків між підрозділами Банку із застосуванням моделі трьох ліній захисту [56]:

- перша лінія – на рівні бізнес-підрозділів Банку та підрозділів підтримки діяльності Банку, які приймають ризики та несуть відповідальність за них, а також подають звіти щодо поточного управління такими ризиками;

- друга лінія – на рівні підрозділів з управління ризиками та підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс);

- третя лінія – на рівні підрозділу внутрішнього аудиту щодо перевірки та оцінки ефективності функціонування системи управління ризиками.

Наглядова рада делегувала окремі повноваження Правлінню Банку, зокрема, в частині визначення та затвердження політики та процедури управління ризиками, а також запровадила контроль за діяльністю Правління шляхом надання один раз на півріччя інформації про прийняті Правлінням рішення та детальних звітів про виконання делегованих повноважень.

Також на розгляд Наглядової ради Департаментом внутрішнього аудиту надається Звіт про підсумки діяльності за звітний період (один раз на півроку). Звіт включає, серед іншого, інформацію щодо структури ризиків та, відповідно, системи внутрішнього контролю за результатами аудиту [52].

Банком розробляються та підтримуються в актуальному стані політики управління всіма ризиками, які вважаються суттєвими.

На сьогодні в Банку діють перелічені нижче політики управління ризиками:

- Політика управління кредитними ризиками;
- Політика управління ризиками ліквідності;
- Політика управління валютними ризиками;
- Політика управління процентними ризиками;
- Політика управління ціновими ризиками;
- Політика управління операційними та комплаєнс-ризиками.

Система управління кредитним ризиком в Банку забезпечує своєчасні та

адекватні виявлення, вимірювання, моніторинг, звітування, контроль і пом'якшення кредитного ризику як на індивідуальній, так і на портфельній основі.

Кредитна політика Банку визначає загальні підходи та основні пріоритети при здійсненні Банком активних операцій, повноваження колегіальних органів Банку при прийнятті рішень щодо активних операцій з контрагентами Банку, ризик-правила здійснення нових активних операцій, зміни умов здійснення активних операцій та вжиття заходів врегулювання заборгованості з контрагентами Банку, мінімізацію та диверсифікацію Банком ризиків при здійсненні активних операцій, забезпечення здійснення постійного контролю над структурою та якістю кредитного, в т.ч. міжбанківського, портфеля та інвестиційного портфеля [55].

При оцінці ризиків та прийнятті рішень щодо надання кредиту конкретному позичальнику-юридичній особі або фізичній особі-підприємцю, що отримує кредит на ведення підприємницької діяльності, Банк бере до уваги фінансовий стан, кредитоспроможність та платоспроможність позичальника, фінансовий стан групи позичальника (тобто враховує юридичні або економічні взаємозв'язки з пов'язаними компаніями), аналіз ринку, ризику, пов'язані із галуззю, в якій позичальник здійснює свою господарську діяльність та ринкові позиції бізнесу позичальника, а також такі фактори, як якість його менеджменту, географічне місцезнаходження, рівень концентрації постачальників/клієнтів, боргове навантаження, оцінку ліквідності та достатності запропонованої застави з точки зору кредитного ризику. Приймаючи рішення про надання кредитів, Банк оцінює потенційних позичальників використовуючи внутрішню рейтингову шкалу. Процедура визначення ВКР та класу контрагента регламентована методиками оцінки фінансового стану [56].

Процедура прийняття рішення щодо надання споживчих кредитів в Банку стандартизована. Максимальні ліміти по кредитах встановлюються з урахуванням доходу потенційного позичальника, стабільності його майбутніх

доходів, ліквідності та якості застави.

Для здійснення активних операцій з банками-нерезидентами під час прийняття рішень Банк враховує оцінку ризику країни відповідно до положень внутрішніх нормативних документів Банку.

Рівень толерантності до трансфертного ризику та ризику інвестицій у дочірні компанії Банком встановлена на нульовому рівні [47].

Метою оцінки кредитних ризиків є визначення очікуваних кредитних збитків від дефолту. Оцінка кредитного ризику для цілей управління ризиками є комплексною і вимагає використання певної моделі, оскільки експозиція кредитного ризику змінюється залежно від змін ринкових умов, очікуваних грошових потоків і часу. Банк оцінює кредитний ризик, використовуючи ймовірність дефолту (PD), експозицію під ризиком (EAD) та збиток від дефолту (LGD). Оцінка здійснюється як з урахуванням вимог Національного банку України, так і з урахуванням вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Згідно вимог МСФЗ 9 Банк формує резерви на покриття очікуваних кредитних збитків [33].

Встановлення лімітів ризику – основний інструмент керування кредитними ризиками на операційному рівні. Правлінням Банку затверджено обмеження (ліміти) щодо проведення активних операцій по галузях економіки, географічних регіонах, ряду кредитних продуктів. Банк здійснює оцінку концентрації кредитних ризиків за портфелем активних операцій в цілому, а також в розрізі його окремих складових.

Банком встановлюються ліміти для окремих позичальників та груп позичальників, якщо сума кредиту перевищує ліміт повноважень правління, такі кредити затверджуються рішенням Наглядової ради.

З метою оперативного контролю бізнес-підрозділами здійснюється моніторинг дотримання встановлених лімітів щодо повноважень, якості кредитного портфеля як у розрізі напрямів бізнесу, так і з точки зору банківських продуктів [10].

Моніторинг кредитних ризиків є базою контролю кредитних ризиків, що

представлені окремими позичальниками. Управління адміністрування кредитних операцій корпоративних клієнтів здійснює постійний моніторинг встановлених зобов'язань та контроль важливих параметрів заборгованості (фінансові показники, позитивні та негативні зобов'язання, попереджуючі сигнали тощо), для виявлення потенційних кредитних ризиків позичальників з метою оперативного реагування та їх мінімізації з боку Банку. Управлінням по роботі з заставою здійснюється регулярний моніторинг наявності та стану предметів забезпечення. Для клієнтів, які відносяться до бізнес-напрямку «Великі корпоративні клієнти», «Порядком врегулювання заборгованості за кредитними операціями клієнтів – суб'єктів господарювання центрального апарату АТ «Ощадбанк»» визначається процедура та процес своєчасного виявлення факторів потенційної проблемності або проблемності кредитних операцій для подальшої зміни умов кредитування та/або вжиття заходів позасудового врегулювання та/або примусового стягнення [23].

Банком здійснюється регулярний, щонайменше щорічний кредитний перегляд за позичальниками юридичними особами, тобто переоцінка кредитного ризику заборгованості позичальника: аналіз фінансового стану позичальника, фінансовий стан групи позичальника, переоцінка забезпечення та кредитний аналіз на основі оновленої інформації [26].

Правління Банку залучено до контролю кредитного ризику. Структурні підрозділи Банку на постійній основі, один раз на півроку, передають секретарю Правління Банку детальні звіти щодо усіх питань підрозділів, які були затверджені Правлінням Банку у звітному періоді, для надання їх на розгляд Наглядової ради Банку.

До основних звітів щодо кредитних ризиків належать [47]:

- Стрес-тест кредитних ризиків;
- Ліміти концентрації за галузями економіки;
- Аналітична записка за кредитним портфелем великих корпоративних клієнтів (на щоквартальній основі);
- Аналітична записка за кредитним портфелем клієнтів мікро-, малого- та

середнього бізнесу (на щоквартальній основі);

- Аналітична записка за кредитним портфелем роздрібного бізнесу (на щоквартальній основі);
- Інформація по резервам МСФЗ;
- Розрахунок непокритого кредитного ризику Банку;
- Ліміти на банки-нерезиденти.

Відповідно до чинної Стратегії управління ризиками Банк виділяє такі види ризиків: фінансові ризики (кредитні, процентні, валютні, цінові ризики та ризики ліквідності), нефінансові ризики (операційні, у тому числі правові ризики, стратегічні, репутаційні та системні ризики).

Відповідно до «Плану робіт щодо імплементації в АТ «Ощадбанк» вимог Постанови НБУ №64» Банком розробляється методика виявлення суттєвих ризиків, яка визначатиме порядок виявлення таких ризиків. Передбачається самостійне встановлення Банком факторів, показників та порогу суттєвості інших суттєвих видів ризиків на підставі обґрунтованих висновків [47].

У разі виявлення інших видів ризиків та визнання їх суттєвими Наглядовою радою, Банком розроблятиметься політика з управління зазначеними ризиками. Планова ідентифікація видів ризиків та оцінка їх суттєвості має здійснюватися один раз на рік. У разі значних змін у зовнішньому середовищі, які можуть вплинути на рівень ризиків Банку, може бути проведена позапланова ідентифікація та оцінка суттєвості ризиків.

1.3. Механізм управління кредитним портфелем комерційних банків України в сучасних умовах

Предметом дослідження є діяльність публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України" «Ощадбанк».

Банк здійснює оцінку мети бізнес-моделі, в рамках якої утримується актив, на рівні портфеля фінансових інструментів, оскільки, це найкращим чином відображає спосіб управління бізнесом і надання інформації

управлінському персоналу. При цьому Банком враховується така інформація [44]:

- політики і цілі, встановлені для управління портфелем, а також реалізація зазначених політик на практиці. Зокрема, чи орієнтована стратегія управлінського персоналу на отримання процентного доходу, передбаченого договором, підтримку певної структури ставок відсотка, забезпечення відповідності термінів погашення фінансових активів строкам погашення фінансових зобов'язань, що використовуються для фінансування цих активів, або реалізацію грошових потоків шляхом продажу активів [20];

- яким чином оцінюється результативність портфеля і яким чином ця інформація повідомляється управлінському персоналу Банку;

- ризики, які впливають на результативність бізнес-моделі (і фінансових активів, утримуваних в рамках цієї бізнес-моделі), і яким чином здійснюється управління цими ризиками;

- яким чином винагороджуються менеджери, що здійснюють керівництво бізнесом – наприклад, чи залежить ця винагорода від справедливої вартості активів, якими вони управляють, або від отриманих ними від активів грошових потоків, передбачених договором;

- частота, обсяг і терміни продажів в минулих періодах, причини таких продажів, а також очікування щодо майбутнього рівня продажів. Однак інформація про рівні продажів розглядається не ізольовано, а в рамках єдиного цілісного аналізу того, яким чином досягається заявлена Банком мета управління фінансовими активами і як реалізуються грошові потоки.

Фінансові активи, які утримуються для торгових операцій і управління якими здійснюється та результативність яких оцінюється на основі справедливої вартості, оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток, оскільки, вони не утримуються ані з метою отримання передбачених договором грошових потоків, ані з метою як отримання передбачених договором грошових потоків, так і продажу фінансових активів [16].

Оцінка того, чи є передбачені договором грошові потоки виключно виплатою основної суми та процентів.

Для цілей даної оцінки «основна сума» визначається як справедлива вартість фінансового активу при його первісному визнанні. «Проценти» визначаються як відшкодування за вартість грошей у часі, за кредитний ризик щодо основної суми, що залишається непогашеною протягом певного періоду часу, та за інші основні ризики і витрати, пов'язані з кредитуванням (наприклад, ризик ліквідності та адміністративні витрати), а також маржу прибутку.

При оцінці того, чи є передбачені договором грошові потоки виключно виплатами основної суми і процентів на непогашену частину основної суми («критерій SPPI»), Банк аналізує договірні умови фінансового інструмента. Сюди входить оцінка того, чи містить фінансовий актив яку-небудь договірну умову, яка може змінити терміни або суму передбачених договором грошових потоків так, що фінансовий актив не буде відповідати аналізованій вимозі. При проведенні оцінки Банк аналізує [14]:

- умовні події, які могли б змінити суму або строки грошових потоків;
- умови, що мають ефект важеля (левередж);
- умови про дострокове погашення та пролонгацію терміну дії фінансового інструмента;
- умови, які обмежують вимоги Банку грошовими потоками від обумовлених активів;

Банк визнає фінансові активи та зобов'язання у своєму окремому звіті про фінансовий стан тоді, коли він стає стороною контрактних зобов'язань стосовно даного інструменту. Операції з придбання та реалізації фінансових активів та зобов'язань визнаються з використанням обліку за датою розрахунку.

Фінансові активи та зобов'язання первісно визнаються за справедливою вартістю. Витрати на проведення операції, які безпосередньо стосуються придбання або випуску даного фінансового активу або фінансового зобов'язання, додаються до суми справедливої вартості у випадку, якщо

фінансовий актив чи фінансове зобов'язання визнаються не за справедливою вартістю через прибуток або збиток. Витрати на проведення операції, які безпосередньо стосуються придбання або випуску даного фінансового активу або фінансового зобов'язання, що визнаються за справедливою вартістю через прибуток або збиток, відносяться безпосередньо до прибутків та збитків [29].

Справедлива вартість – це ціна, яка була б отримана від продажу активу або сплачена за зобов'язанням при звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки. Найкращим свідченням справедливої вартості є ціна на активному ринку. Активний ринок – це ринок, на якому операції щодо активів і зобов'язань мають місце із достатньою частотою та в достатніх обсягах для того, щоб забезпечити інформацію щодо ціноутворення на постійній основі. Справедлива вартість фінансових інструментів, що торгуються на активному ринку, оцінюється як добуток ціни котирування на ринку за окремим активом або зобов'язанням та їх кількості, що утримується Банком. Цей принцип дотримується, навіть якщо звичайний денний обсяг торгів на ринку не є достатнім, щоб абсорбувати кількість інструментів, які утримуються Банком, і якщо заява на розміщення усієї позиції в межах однієї транзакції може вплинути на ціну котирування [34].

Найкращим свідченням справедливої вартості фінансового інструмента на момент первісного визнання є ціна операції (тобто справедлива вартість компенсації виплаченої або отриманої). У випадку, якщо справедлива вартість на момент первісного визнання відрізняється від ціни операції, то фінансовий інструмент обліковується на дату первісного визнання таким чином:

- за вартістю оцінки, якщо про справедливую вартість існують свідчення цін котирування на активному ринку для ідентичних активів або зобов'язань (тобто вхідні дані Рівня 1) або коли вона визначається на основі методики оцінки, яка використовує лише дані із ринків, які піддаються спостереженню. Банк має визнавати різницю між справедливою вартістю на момент первісного визнання і ціною операції як прибуток або збиток;

- в усіх інших випадках за вартістю оцінки, з урахуванням коригування

щодо перенесення на майбутні періоди різниці між справедливою вартістю на момент первісного визнання і ціною операції. Після первісного визнання Банк має визнавати цю перенесену на майбутні періоди різницю як прибуток або збиток у тій мірі, в якій він виникає у результаті зміни фактору (включно із фактором часу), який би учасники ринку враховували під час визначення ціни активу або зобов'язання [38].

Будь-які прибутки або збитки від первісного визнання фінансових інструментів, отриманих від акціонера, визнаються у складі власного капіталу.

Облікова політика для подальшої переоцінки даних статей розкривається у відповідних розділах облікової політики.

Для цілей фінансової звітності оцінки справедливої вартості розподіляються за категоріями на Рівні 1, 2 або 3 у залежності від того, наскільки вхідні дані, використані для оцінок справедливої вартості, піддаються спостереженню, і важливості таких вхідних даних для оцінки справедливої вартості у цілому, які можна викласти таким чином [41]:

1) Вхідні дані Рівня 1 являють собою ціни котирування (без коригування) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання, до яких Банк може мати доступ на дату оцінки;

2) Вхідні дані Рівня 2 являють собою вхідні дані (окрім цін котирування, віднесених до Рівня 1), які можна спостерігати для активу чи зобов'язання, прямо або опосередковано;

3) Вхідні дані Рівня 3 являють собою вхідні дані для активу чи зобов'язання, яких немає у відкритому доступі.

Витрати на проведення операції – це притаманні витрати, що безпосередньо пов'язані із придбанням, випуском або вибуттям фінансового інструмента. Притаманні витрати – це витрати, що не були б понесені, якби операція не здійснювалась. Витрати на проведення операції включають виплати та комісійні, сплачені агентам (у тому числі працівникам, які виступають у якості торгових агентів), консультантам, брокерам та дилерам; збори, які сплачуються регулюючим органам та фондовим біржам, а також податки та

збори, що стягуються при перереєстрації права власності. Витрати на проведення операції не включають премій або дисконтів за борговими зобов'язаннями, витрат на фінансування, внутрішніх адміністративних витрат чи витрат на зберігання [44].

Всі стандартні операції з купівлі-продажу фінансових активів відображаються на дату розрахунку.

Припинення визнання фінансових активів та зобов'язань. Фінансовий актив перестає визнаватися тільки тоді, коли закінчився строк дії прав на отримання потоків грошових коштів від даного активу, або коли Банк передав усі істотні ризики та винагороди від володіння активом іншій стороні.

Якщо Банк в основному передає всі ризики та вигоди від володіння фінансовим активом, то Банк припиняє визнання фінансового активу та окремо визнає як активи або зобов'язання всі права та обов'язки, створені або збережені при передаванні. Якщо Банк зберіг усі істотні ризики та винагороди від володіння переданим активом, він продовжує визнавати фінансовий актив [47].

У випадках коли Банк в основному не передає й не зберігає за собою всіх ризиків та вигод від володіння фінансовим активом, то Банк з'ясовує, чи залишився за ним контроль над фінансовим активом. Якщо контроль Банком не залишився, то він припиняє визнання фінансового активу та окремо визнає як активи або зобов'язання всі права та обов'язки, створені або збережені при передаванні. А якщо контроль залишився за Банком, то він продовжує визнавати фінансовий актив у обсязі своєї подальшої участі у фінансовому активі.

При припиненні визнання фінансового активу у всій повноті, різниця між балансовою вартістю активу та сумою отриманої винагороди (включаючи всі одержані нові активи мінус усі прийняті нові зобов'язання) та накопиченими прибутками чи збитками, що були визнані в інших сукупних доходах та накопичені в капіталі, визнається у прибутках та збитках [51].

Якщо умови фінансового активу змінюються, Банк оцінює, чи відрізняються значно грошові потоки за таким модифікованим активом. Якщо

грошові потоки відрізняються значно («значна модифікація умов»), то вважається, що строк дії прав на передбачені договором грошові потоки за первісним фінансовим активом закінчився. У цьому випадку визнання первісного фінансового активу припиняється, а новий фінансовий актив визнається в обліку за справедливою вартістю плюс всі дозволені витрати на здійснення операції. Всі комісії, отримані в рамках модифікації, обліковуються таким чином:

- комісії, що враховуються для визначення справедливої вартості нового активу та комісії, що являють собою відшкодування дозволених витрат на здійснення операції, включаються до первісної оцінки активу;

- інші комісії, включаються до прибутку або збитку як прибуток або збиток від припинення визнання.

Зміни величини грошових потоків за існуючими фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями не вважаються модифікацією умов, якщо вони є наслідком поточних умов договору [54].

Банк здійснює оцінку того, чи є модифікація умов значною, тобто чи відрізняються значно потоки грошових коштів за первісним фінансовим активом і потоки грошових коштів за модифікованим активом або фінансовим активом, що його замінив [59].

Модифікація умов вважається суттєвою, якщо змінюється валюта фінансового активу, відбувається зміна дебітора, поєднання двох або більше фінансових активів та навпаки, зміна виду фінансового інструменту. Модифікація умов є несуттєвою, якщо змінюється розмір номінальної процентної ставки, графік погашення, подовження терміну погашення.

Якщо модифікація фінансового активу, оціненого за амортизованою вартістю чи за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, не тягне за собою припинення визнання фінансового активу, то Банк спочатку здійснює перерахунок валової балансової вартості фінансового активу за первісною ефективною ставкою відсотка за активом і визнає результуюче коригування як прибуток або збиток від модифікації у прибутку або збитку. Понесені витрати

та комісії й отримані комісії коригують балансову вартість модифікованого фінансового активу й амортизуються протягом строку дії модифікованого фінансового активу [60].

МСФЗ 9 замінив модель “понесених збитків”, що використовувалася в МСБО 39, на модель “очікуваних кредитних збитків” (ECL). Застосування нової моделі зменшення корисності вимагає від Банку значних професійних суджень щодо того, яким чином зміни економічних факторів впливають на очікувані кредитні збитки, що визначаються шляхом зважування щодо ймовірності їх виникнення. Вони оцінюються таким чином [59]:

- щодо фінансових активів, які не є кредитно-знеціненими станом на звітну дату: теперішня вартість усіх очікуваних недоотримань грошових коштів (тобто різниця між грошовими потоками, що належать Банку відповідно до договору, і грошовими потоками, які Банк очікує отримати);

- щодо фінансових активів, які є кредитно-знеціненими станом на звітну дату: як різниця між валовою балансовою вартістю активів і теперішньою вартістю очікуваних майбутніх грошових потоків;

- щодо невикористаної частини зобов'язань з надання кредитів: як теперішня вартість різниці між передбаченими договором грошовими потоками, які належать Банку за договором, якщо емітент зобов'язання з надання кредитів скористається своїм правом на отримання кредиту, і грошовими потоками, які Банк очікує отримати, якщо цей кредит буде виданий;

- щодо договорів фінансової гарантії: як теперішня вартість очікуваних виплат утримувачеві договору для компенсації понесеного ним кредитного збитку за вирахуванням сум, які Банк очікує відшкодувати.

Розрахунок очікуваних кредитних збитків вимагає використання облікових оцінок та використання суджень при застосуванні облікової політики Банку. Банк оцінює на прогностичній основі очікувані кредитні збитки, пов'язані з активними борговими інструментами, що оцінюються за амортизованою вартістю та FVOCI, а також заборгованістю, що виникає за наданими зобов'язаннями з кредитування, орендною дебіторською заборгованістю та

фінансовими гарантіями. Банк формує резерв за очікуваними кредитними збитками на кожну звітну дату. За інвестиціями в інструменти капіталу збиток від зменшення корисності не визнається [40].

Оцінка очікуваних кредитних збитків відображає об'єктивну та зважену на ймовірність суму, яка визначається шляхом оцінки ряду ймовірних результатів, вартості грошей в часі та обґрунтованої і прийнятної інформації, яка доступна без надмірних витрат або зусиль на звітну дату про минулі події, поточні умови та прогнози майбутніх економічних умов. Оцінка резервів під очікувані кредитні збитки для фінансових активів, оцінених за амортизованою вартістю та FVOCI, є областю, яка вимагає використання складних моделей та суттєвих припущень щодо майбутніх економічних умов, очікуваних грошових потоків та стану обслуговування боргу. Суттєвими судженнями, що необхідні при застосуванні вимог бухгалтерського обліку для оцінки очікуваних кредитних збитків, є [44]:

- визначення критеріїв суттєвого збільшення кредитного ризику;
- вибір відповідних моделей та припущень для оцінки очікуваних кредитних збитків;
- визначення кількості та відносної ваги прогнозних сценаріїв для кожного виду продукту / ринку та відповідних очікуваних кредитних збитків;
- визначення груп подібних фінансових активів для оцінки очікуваних кредитних збитків.

Для Банку кредитний ризик обумовлюється ризиком понесення фінансових втрат, якщо будь-який з контрагентів, клієнтів або ринкових партнерів не виконує свої договірні зобов'язання. Кредитний ризик виникає в основному за міжбанківськими, комерційними та споживчими кредитами, а також за наданими зобов'язаннями з кредитування, пов'язаними з такою кредитною діяльністю, але може також виникати внаслідок надання забезпечення у формі фінансових гарантій, акредитивів та акцептів..

Оцінка кредитного ризику щодо портфеля активів передбачає подальші оцінки, як щодо ймовірності виникнення дефолту, відповідних коефіцієнтів

збитків та кореляцій виникнення дефолту між контрагентами. Банк розраховує кредитний ризик, використовуючи ймовірність дефолту (PD), заборгованість під ризиком дефолту (EAD) та розмір збитку у випадку настання дефолту (LGD), а також з урахуванням коригування на прогнозну інформацію [33].

Банк визначає резерви під очікувані кредитні збитки в сумі, що дорівнює очікуваним кредитним збиткам за весь строк дії інструмента, за винятком таких інструментів, за якими сума визнаного резерву буде дорівнювати очікуваним кредитним збиткам за 12 місяців:

- боргові інвестиційні цінні папери, якщо було визначено, що вони мають низький кредитний ризик станом на звітну дату;
- інші фінансові інструменти (крім чистих сум інвестицій у фінансову оренду), за якими з моменту первісного визнання не відбулося значного збільшення кредитного ризику.

Банк застосовує виключення щодо низького кредитного ризику до облігацій внутрішньої державної позики, емітентом за якими є держава [26].

Очікувані кредитні збитки за 12 місяців – це частина очікуваних кредитних збитків внаслідок подій дефолту за фінансовим інструментом, можливих протягом 12 місяців після звітної дати.

Очікувані кредитні збитки за весь строк дії інструмента - це очікувані кредитні збитки, що виникають внаслідок усіх можливих випадків дефолту протягом усього очікуваного строку дії фінансового інструмента.

Подання резерву під очікувані кредитні збитки в звіті про фінансовий стан.

Резерви під очікувані кредитні збитки представлені в звіті про фінансовий стан таким чином:

- фінансові активи, що оцінюються за амортизованою вартістю: як зменшення валової балансової вартості цих активів;
- зобов'язання з надання кредитів і договори фінансової гарантії: як резерв;
- боргові інструменти, що оцінюються за справедливою вартістю через

інший сукупний дохід: резерв під збитки визнається в іншому сукупному доході й не зменшує балансової вартості фінансового активу, зазначеної у звіті про фінансовий стан [20].

Списання кредитів. Кредити і боргові цінні папери списуються (частково або повністю), якщо Банк не може обґрунтовано очікувати відшкодування фінансового активу в цілому або його частини, за рішенням Правління Банку. Списання кредитів відбувається після того, як керівництво використало усі можливості щодо повернення сум заборгованості Банку та після продажу всього наявного забезпечення за кредитом. Подальше відшкодування раніше списаних сум визнається як інші доходи в звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід в період відшкодування [15].

Кредити, надані клієнтам, являють собою фінансові активи, які не є похідними фінансовими інструментами, з фіксованими або визначеними платежами погашення основної суми боргу та процентами на непогашену суму боргу, окрім тих, які були класифіковані в інші категорії фінансових активів – [14].

Кредити, надані Банком з фіксованим терміном погашення, первісно визнаються за справедливою вартістю плюс додаткові прямі витрати на операції. У тих випадках, коли справедлива вартість наданої компенсації не дорівнює справедливій вартості кредиту, наприклад, коли кредит наданий за ставками, нижчими від ринкових, різниця між справедливою вартістю наданої компенсації та справедливою вартістю кредиту визнається як збиток при первісному визнанні кредиту і включається до звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід відповідно до характеру цих збитків [11].

Різниця між справедливою вартістю на дату первісного визнання та вартістю наданої компенсації визнається у складі прибутків і збитків одразу, якщо справедлива вартість на дату первісного визнання:

- підтверджується за допомогою ціни котирування на активному ринку;
- базується на методі оцінювання, в якому використовувані неспостережувані дані є несуттєвими з позиції оцінки збитку першого дня.

Після первісного визнання кредити оцінюються в залежності від результатів тестування грошових потоків (SPPI тест). Кредити, надані клієнтам оцінюються [10]:

- за амортизованою вартістю з використанням методу ефективного відсотка за вирахуванням резервів під очікувані кредитні збитки;
- за справедливою вартістю через прибуток або збиток. У такому випадку очікувані кредитні збитки не визнаються.

Кредити, надані клієнтам, відображені в звіті про фінансовий стан, включають:

- кредити, надані клієнтам, що оцінюються за амортизованою собівартістю; такі кредити початково оцінюються за справедливою вартістю з урахуванням прямих додаткових витрат на операцію, та в подальшому оцінюються за амортизованою вартістю з використанням ефективної ставки відсотка[3];

- кредити, надані клієнтам, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток у зв'язку із непроходженням SPPI тесту; такі кредити оцінюються за справедливою вартістю з відображенням результату одразу в прибутках або збитках;

- чисті суми інвестицій у фінансову оренду.

Кредити з переглянутими умовами. Реструктуризація заборгованості за кредитами відображається в фінансовій звітності залежно від того, чи зміна умов є суттєвою чи несуттєвою. Зміна умов вважається суттєвою, якщо змінюється валюта заборгованості, відбувається зміна позичальника, поєднання двох або більше кредитів та навпаки, зміна виду фінансового інструменту. Зміна умов є несуттєвою, якщо змінюється розмір номінальної процентної ставки, графік погашення, подовження терміну погашення. При цьому різниця між валовою балансовою вартістю за первісними умовами та валовою балансовою вартістю за переглянутими умовами відображається в звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід як доходи або витрати від модифікації [10].

Суттєва зміна умов розглядається як припинення визнання первісного фінансового інструменту та визнання нового.

Придбані або створені знецінені фінансові активи – це активи, що є знеціненими на дату первісного визнання. Первісно такі активи оцінюються за справедливою вартістю. Очікувані кредитні збитки за створеними знеціненими фінансовими кредитами визнаються протягом усього строку дії фінансового інструменту як кумулятивні зміни в очікуваних кредитних збитках протягом усього строку дії фінансового активу з використанням ефективної ставки відсотка, скоригованої на кредитний ризик [11].

Процентні доходи та процентні витрати. Процентні доходи і процентні витрати визнаються у прибутку або збитку з використанням методу ефективного відсотка. Ефективна ставка відсотка – це ставка, за якою розрахункові майбутні грошові виплати або надходження протягом очікуваного терміну дії фінансового інструмента дисконтуються точно до:

- валової балансової вартості фінансового активу; або
- амортизованої вартості фінансового зобов'язання.

При розрахунку ефективної ставки відсотка для придбаних або створених фінансових інструментів, які не є кредитно-знеціненими активами, Банк оцінює майбутні грошові потоки з урахуванням всіх контрактних умов фінансових інструментів, але не очікувані кредитні збитки. Для придбаних або створених фінансових активів, що є кредитно-знеціненими, розраховується відкоригована на кредитний ризик ефективна ставка відсотка з використанням оцінених майбутніх грошових потоків, включаючи очікувані кредитні збитки [14].

Розрахунок ефективної ставки відсотка включає витрати на операції, а також винагороди і суми, виплачені або отримані, які є невід'ємною частиною ефективної ставки відсотка. Витрати на проведення операції включають додаткові витрати, що безпосередньо відносяться до придбання або випуску фінансового активу чи фінансового зобов'язання.

Комісійні доходи і витрати, які є невід'ємною частиною ефективної ставки відсотка за фінансовим активом або фінансовим зобов'язанням,

включаються до розрахунку ефективної ставки відсотка.

Інші комісійні доходи, включаючи комісію за обслуговування рахунків, винагороду за послуги з управління інвестиціями, комісійні винагороди з продажів, комісії за розміщення й організацію синдикованого кредиту, визнаються по мірі надання відповідних послуг. Якщо відсутня висока ймовірність того, що в рамках зобов'язання з надання кредиту він буде виданий позичальнику, то комісійні платежі за надання кредиту визнаються рівномірно протягом строку дії зобов'язання з надання кредиту [16].

Інші комісійні витрати включають, головним чином, витрати за супровід угоди й обслуговування, які відносяться на витрати по мірі отримання відповідних послуг.

Резерви визнаються, коли Банк має поточне юридичне або дійсне зобов'язання, яке виникло у результаті минулих подій, та існує ймовірність, що для погашення цього зобов'язання знадобиться вибуття ресурсів, які містять у собі певні економічні вигоди, і можна зробити достовірну оцінку даного зобов'язання [18].

Величина визнаних резервів – це найкраща оцінка суми, необхідної для погашення поточних зобов'язань на кінець звітного періоду, з врахуванням ризиків та невизначеності, пов'язаних із зобов'язаннями. Якщо величина резервів розрахована з використанням оцінених грошових потоків, необхідних для погашення поточних зобов'язань, то балансова вартість резервів визначається як дисконтована вартість таких грошових потоків (якщо вплив зміни вартості грошей в часі є суттєвим).

Коли очікується, що деякі або всі економічні вигоди, необхідні для погашення зобов'язань, будуть частково або повністю відшкодовані третьою стороною, то визнається як актив дебіторська заборгованість, за умови повної впевненості в отриманні відшкодування та можливості достовірної оцінки суми такої дебіторської заборгованості.

АТ «Ощадбанк» у 2018 році здійснив ряд вагомих позитивних перетворень, фокусуючись на зростанні прибутковості та зниженні ризиковості

у напрямку розвитку надання банківських послуг [34].

АТ «Ощадбанк» є банком, що пропонує своїм клієнтам-фізичним особам повний спектр послуг на ринку роздрібного бізнесу: кредитні операції, депозитні операції, розрахунково-касове обслуговування, операції з використанням платіжних карток, здійснення грошових переказів, платежів, операцій з банківськими металами [55].

Методи управління виявленими ризиками:

- прийняття;
- передавання (інструмент оптимізації ризиків, який передбачає повну або часткову передачу ризиків, що виникають під час здійснення банківських операцій, страховій компанії);
- пом'якшення (диверсифікація ризиків, встановлення лімітів на проведення банківських операцій, оптимізація структури операції, отримання забезпечення за активними операціями, в т.ч. гарантій тощо);
- уникнення ризиків (відмова від проведення високоризикових операцій/видів діяльності).

З метою мінімізації кредитних ризиків АТ «Ощадбанк» забезпечує здійснення розрахунку та формування резервів для покриття очікуваних кредитних збитків за активними операціями відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. У 2018 році в операційній діяльності банку імплементовано вимоги міжнародного стандарту фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» (далі – МСФЗ 9), який передбачає формування резервів за принципом врахування очікуваних збитків, шляхом розрахунку суми зменшення корисності за фінансовими активами. Запровадження МСФЗ 9 забезпечує меншу чутливість рівня резервів до поточної фази економічного циклу, ніж при МСБО 39, вимог якого Банк дотримувався у 2017 році, та адекватність обсягів сформованих резервів дійсним кредитним ризикам [51].

Банком постійно актуалізуються підходи щодо оцінки рівня кредитного ризику з урахуванням національних стандартів. З 03.01.2017 року Банк оцінює кредитний ризик (пруденційні резерви) з урахуванням вимог Положення про

визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженого постановою правління Національного банку України від 30 червня 2016 року № 351, зі змінами та доповненнями.

Всі операції Банку проводяться в межах лімітів, встановлених правлінням та відповідними профільними комітетами [39].

Кредити клієнтам становлять 31% загальних активів і відображаються за вирахуванням резерву під очікувані кредитні збитки (далі – «ОКЗ»), що оцінюються на регулярній основі і є чутливими до припущень, що використовуються. З 1 січня 2018 року Банк перейшов на нову модель оцінки очікуваних кредитних збитків, яка вимагає від управлінського персоналу застосовувати професійне судження і робити припущення щодо таких основних питань: – своєчасне виявлення значного підвищення кредитного ризику та події дефолту по кредитах клієнтам (віднесення до стадій 1, 2 і 3 відповідно до МСФЗ 9); – розрахунок заборгованості під ризиком дефолту (EAD), оцінка ймовірності дефолту (PD) та величини збитку в разі дефолту (LGD), прогнозу інформації, що включена до оцінки ОКЗ; – оцінка очікуваних потоків по кредитах, виданих клієнтам, віднесеним до стадії 3 [41].

У зв'язку з істотним обсягом кредитів, виданих клієнтам, переходом на нову модель ОКЗ, а також невизначеністю, що притаманна оцінці величини резерву під ОКЗ, це питання є ключовим питанням аудиту.

Висновки до розділу 1

Банківський портфель в економічній літературі визначається як сукупність активів і пасивів банку, що відповідно складається з портфеля активних та портфеля пасивних операцій банку.

Залежно від мети банк формує кредитний портфель певного типу. Тип портфеля являє собою характеристику портфеля, яка базується на співвідношенні прибутку та ризику.

Ризиковий портфель характеризується підвищеним рівнем прибутковості у високому рівні ризику, тоді як у портфелі доходу рівень прибутку є нижчим, однак й кредитні ризики є мінімальними. Збалансований кредитний портфель являє собою сукупність банківських кредитів та має структуру і фінансові характеристики, що знаходяться в межах вибору найбільш ефективного вирішення поєднання ризику й прибутковості.

Основними завданнями формування кредитного портфеля є:

- високий темп очікуваного доходу в довгостроковій перспективі;
- мінімізація рівня ризиків кредитного портфеля;
- дотримання необхідної ліквідності кредитного портфеля;
- високий рівень доходу в поточному періоді.

Стратегія управління ризиками визначає ключові аспекти управління ризиками в Банку: мету, межі застосування, сутність, принципи, стандарти управління ризиками, класифікатор ризиків, перелік відповідних політик та їхню типову структуру, а також організаційні основи побудови процесу управління ризиками.

Метою Стратегії управління ризиками є налагодження ефективної системи управління ризиками, які генеруються зовнішнім середовищем, структурою активів і пасивів, а також внутрішніми правилами, регламентами та процедурами Банку, для забезпечення досягнення стратегічних цілей Банку, застосовуючи відповідні політики, методи, засоби керування і контролю ризиків.

Розділ II
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І
КОНТРОЛЮ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ УКРАЇНИ:
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

2.1. Методологічні засади бухгалтерського обліку наданих кредитів

Предметом дослідження є діяльність публічного акціонерного товариства "Державний ощадний банк України" «Ощадбанк».

Основні принципи та положення облікової політики представлені нижче.

Фінансова звітність за 2018 рік – це перший комплект річної фінансової звітності, при складанні якої застосовані МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» та МСФЗ 15 «Виручка за контрактами з клієнтами».

Фінансова звітність підготовлена відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (надалі – «МСФЗ») для подання до Національного банку України (НБУ) на виконання вимог параграфу 8.1 розділу III Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженої Постановою Правління НБУ №373, від 24 жовтня 2011 року, із змінами та доповненнями [5].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про кредитні операції регламентуються такими МСФЗ:

- МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»;
- МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»;
- МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [26].

Згідно з класифікацією, що наводиться у Міжнародних стандартах фінансової звітності, надані банками кредити відносяться до категорії фінансових активів, які є одним із видів фінансових інструментів.

Згідно з МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», фінансовий актив – це будь-який актив, що є:

а) грошовими коштами;
б) інструментом власного капіталу іншого суб'єкта господарювання;
в) контрактним правом отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого суб'єкта господарювання або обмінювати фінансові інструменти з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно сприятливими, або

г) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є:

- непохідним інструментом, за який суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний отримати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання, або

- похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обміном фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання. З цією метою до інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання не включають: фінансові інструменти з правом дострокового погашення, класифіковані як інструменти власного капіталу згідно з МСБО 32; інструменти, які створюють для суб'єкта господарювання зобов'язання надати іншій стороні пропорційну частку чистих активів суб'єкта господарювання тільки при ліквідації і класифіковані як інструменти власного капіталу згідно з МСБО 32, або інструменти, що є контрактами на майбутнє отримання або надання інструментів власного капіталу суб'єкта господарювання [30].

Відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», суб'єкт господарювання визнає фінансовий актив у звіті про фінансовий стан тоді і лише тоді, коли суб'єкт господарювання стає стороною контрактних положень щодо цього інструмента. Під час первісного визнання фінансового активу суб'єкт господарювання оцінює його за справедливою вартістю плюс витрати на операцію, які прямо відносяться до придбання або випуску фінансового активу.

Після первісного визнання суб'єкт господарювання оцінює фінансовий актив за справедливою вартістю або амортизованою собівартістю [35].

Справедлива вартість – це ціна, яка була б отримана від продажу активу чи сплачена при передачі зобов'язання при проведенні звичайної операції між учасниками ринку на дату оцінки.

Амортизована собівартість фінансового активу – це сума, за якою фінансовий актив оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резервів) унаслідок зменшення корисності або неможливості отримання [36].

Класифікація фінансових активів як таких, що оцінюються у подальшому або за амортизованою собівартістю, або за справедливою вартістю, здійснюється на основі обох таких чинників:

а) моделі бізнесу суб'єкта господарювання для управління фінансовими активами;

б) характеристик контрактних грошових потоків фінансового активу. Фінансовий актив оцінюють за амортизованою собівартістю, якщо виконуються обидві такі умови:

- актив утримують в моделі бізнесу, мета якої – утримування активів задля збирання контрактних грошових потоків;

- контрактні умови фінансового активу передбачають у певні дати надходження грошових потоків, які є лише погашенням основної суми та сплатою відсотків на непогашену основну суму.

Якщо зазначені умови не виконуються, фінансовий актив оцінюється за справедливою вартістю [38].

Суб'єкт господарювання припиняє визнання фінансового активу тоді і лише тоді, коли строк дії контрактних прав на грошові потоки від фінансового активу закінчується, або він передає фінансовий актив і ця передача відповідає

критеріям для припинення визнання відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».

МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» вимагає, щоб суб'єкт господарювання оцінював на кожен дату балансу, чи є об'єктивне свідчення того, що корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується. Якщо є об'єктивне свідчення того, що відбувся збиток від зменшення корисності позик, то суму збитку оцінюють як різницю між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків (за винятком майбутніх кредитних збитків, які не були понесені), дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка фінансового активу (тобто ефективною ставкою відсотка, обчисленою при первісному визнанні). Балансову вартість активу слід зменшити прямо або застосовуючи рахунок резервів. Суму збитку слід визнавати у прибутку чи збитку [52].

Якщо в наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується і це зменшення може бути об'єктивно пов'язаним з подією, яка відбувається після визнання зменшення корисності (наприклад, покращання кредитного рейтингу боржника), то попередньо визнаний збиток від зменшення корисності слід сторнувати (або прямо, або коригуючи рахунок резервів). Сторнування не повинне призводити до такої балансової вартості фінансового активу, яка перевищує суму, що її мала б амортизована собівартість у разі невизнання зменшення корисності на дату сторнування. Суму сторнування слід визнавати у прибутку чи збитку [5].

В Україні методологічні засади відображення в обліковій системі банків кредитних операцій та доходів і витрат, пов'язаних з їх проведенням регламентується такими нормативно-правовими актами НБУ [33]:

- 1) Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою постановою Правління НБУ № 481 від 27.12.2007 р.;

2) Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затвердженими постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255.

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, під час первісного визнання банк оцінює надані кредити за справедливою вартістю, включаючи витрати на операцію та інші платежі, що пов'язані з ініціюванням кредитів [26].

Справедлива вартість кредиту визначається шляхом дисконтування всіх очікуваних майбутніх грошових потоків із застосуванням ринкової процентної ставки щодо подібного фінансового інструменту.

Витрати на операцію та інші платежі, що безпосередньо пов'язані з визнанням кредиту, включаються у суму дисконту (премії) за цим фінансовим інструментом.

Якщо під час первісного визнання банк визначає вартість кредиту за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова, то в бухгалтерському обліку потрібно визнавати прибуток або збиток на суму різниці між справедливою вартістю кредиту та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії). Різниця між справедливою вартістю фінансового активу та вартістю договору за операціями з акціонерами банку відображається капітал за рахунками 5 класу та включається частинами до нерозподіленого прибутку (збитку) протягом періоду його утримання або під час вибуття фінансового інструменту [24].

Після первісного визнання банк оцінює кредити за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час нарахування процентів та амортизації дисконту (премії). Сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату погашення кредиту або до наступної дати перегляду процентної ставки фінансового інструменту, якщо вона змінюється залежно від коливань ринкових ставок. Якщо сума дисконту (премії) за кредитом з плаваючою ставкою пов'язана зі зміною кредитного ризику контрагента, вона амортизується протягом очікуваного строку дії кредиту.

Процентні доходи за кредитами, за якими неможливо визначити величину майбутніх грошових потоків та терміни їх виникнення (кредити овердрафт, відновлювальні кредитні лінії), відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням номінальної процентної ставки [59].

Банк має здійснювати аналіз об'єктивних доказів, що свідчать про зменшення корисності наданих кредитів на кожну дату балансу. Банк визнає зменшення корисності та відображає в бухгалтерському обліку резерв, якщо є свідчення зменшення корисності фінансового активу або групи фінансових активів унаслідок однієї або кількох подій, що відбулися після первісного визнання і впливають на величину та/або строки попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від використання фінансового активу або групи фінансових активів [62].

Банк припиняє визнання наданого кредиту, якщо:

- строк дії прав на грошові потоки від наданого кредиту, що визначені умовами договору, закінчується;
- наданий кредит передається без збереження всіх ризиків та винагород від володіння ним.

Банк передає фінансовий актив, якщо виконується одна з таких умов:

- 1) банк передає права на одержання грошових потоків від фінансового активу, які передбачені договором;
- 2) банк зберігає права на одержання грошових потоків від фінансового активу, які передбачені договором про передавання, але бере на себе зобов'язання сплатити грошові потоки одному чи кільком одержувачам за договором, що відповідає таким умовам [63]:

- банк не має зобов'язання сплатити суми кінцевим покупцям до часу отримання еквівалентних сум від первісного активу;
- умови договору забороняють банку продавати або передавати в заставу первісний фінансовий актив, крім його передавання кінцевим одержувачам як забезпечення зобов'язання сплатити грошові потоки;
- банк має зобов'язання передати будь-які грошові потоки, які він інкасує

за дорученням кінцевих одержувачів, без суттєвої затримки. Крім того, банк не має права повторно інвестувати такі грошові потоки, за винятком інвестицій коштами або еквівалентами коштів протягом короткого строку погашення від дати інкасації до дати необхідного переведення їх кінцевим одержувачам. Проценти за такими інвестиціями передаються кінцевим одержувачам [60].

Банк оцінює межі, у яких він зберігає всі ризики та винагороди від володіння активом під час передавання фінансового активу, з урахуванням такого:

а) якщо банк передає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він має припинити визнання фінансового активу і визнати права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання;

б) якщо банк зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він продовжує визнавати фінансовий актив;

в) якщо банк не передає, не зберігає в основному всі ризики та винагороди від володіння фінансовим активом, то він визначає, чи зберігається контроль за фінансовим активом.

Банк не здійснює контроль за переданим активом, якщо сторона, якій цей актив передається, має реальну змогу його продати непов'язаній третій стороні, може здійснити цей продаж в односторонньому порядку без необхідності встановлювати додаткові обмеження щодо такого передавання [52].

Якщо контроль за фінансовим активом не зберігається, то банк припиняє визнання такого активу і визнає права і зобов'язання, створені або збережені під час передавання, окремо як актив або зобов'язання. У разі збереження контролю за фінансовим активом банк продовжує визнавати переданий фінансовий актив у межах його подальшої участі в ньому.

Банк визнає різницю між балансовою вартістю фінансового активу, за яким не визнано зменшення корисності та сумою отриманої компенсації як інші операційні доходи або витрати в разі припинення визнання такого активу.

Суттєві зміни умов договору за фінансовим активом, що не пов'язані із

зменшенням його корисності, які відповідають критеріям припинення визнання фінансового активу, відображаються в бухгалтерському обліку як погашення первісного та визнання нового фінансового активу за справедливою вартістю [38].

Будь-які витрати або винагороди, пов'язані з погашенням первісного фінансового активу та визнанням нового, відображаються як інші операційні доходи або витрати від зміни умов договору.

Отримані комісії, що є невід'ємною частиною доходу за кредитом до часу його видачі відображаються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів». Сума наперед отриманих банком комісій відноситься на рахунок неамортизованого дисконту за кредитом та амортизується на процентні доходи протягом дії кредитного договору в разі прийняття позитивного рішення щодо надання кредиту. Розподіл суми наперед отриманих комісій, що є невід'ємною частиною доходу за фінансовим інструментом, за траншами кредитної лінії, здійснюється на пропорційній основі з урахуванням умов договору про кредитну лінію. Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то сума отриманих комісій відноситься на рахунки комісійних доходів відповідно до умов договору [31].

Облік заборгованості за кредитами, що придбана в іншому банку (фінансовій установі) здійснюється аналогічно до обліку наданих кредитів. Банк під час первісного визнання відображає в бухгалтерському обліку придбані кредити з дисконтом за їх справедливою вартістю без розподілу за складовими балансової вартості (нараховані проценти, дисконт (премія)). Облік заборгованості за кредитами, що продана іншому банку (фінансовій установі) здійснюється аналогічно до проданих іпотечних кредитів [59].

Операції з продовження строку дії (продлонгації) кредитних договорів відображаються в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками з обліку короткострокової або довгострокової заборгованості залежно від строку, що визначається від дати продлонгації договору до дати їх погашення.

Облік кредитних операцій в іноземній валюті та банківських металах здійснюється аналогічно до порядку обліку кредитних операцій у національній валюті. Водночас нараховані доходи та сформовані резерви в іноземній валюті і банківських металах за наданими банком кредитами відображаються відповідно за рахунками 6 та 7 класу у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют чи банківських металів на дату їх визнання. При цьому в бухгалтерському обліку використовуються технічні рахунки групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» [37].

Надані банком кредити в іноземній валюті і банківських металах, нараховані за ними доходи та сформовані спеціальні резерви відносяться до монетарних статей балансу і підлягають переоцінці під час кожної зміни офіційних курсів гривні до іноземних валют та банківських металів. Курсові різниці від переоцінки відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

2.2. Облік і контроль операцій з надання та погашення банківських позик

Надані банком клієнтам кредити в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках 2 класу «Операції з клієнтами», таких розділів і груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [37]:

1. Розділ 20 «Кредити, надані суб'єктам господарювання»:

- 1) «Кредити, що надані за операціями репосуб'єктам господарювання»;
- 2) «Кредити, що надані за врахованими вексями суб'єктам господарювання»;
- 3) «Вимоги, що придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання»;
- 4) «Кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»;
- 5) «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання»;
- 6) «Іпотечні кредити, що надані суб'єктам господарювання».

2. Розділ 21 «Кредити, що надані органам державної влади»:

- 210 «Кредити, що надані органам державної влади»;
- 211 «Кредити, що надані органам місцевого самоврядування»;
- 212 «Іпотечні кредити, що надані органам державної влади»;
- 213 «Іпотечні кредити, що надані органам місцевого самоврядування».

3. Розділ 22 «Кредити, що надані фізичним особам» [62]:

- «Кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»;
- «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий фізичним особам»;
- «Кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам»;
- «Іпотечні кредити, що надані фізичним особам».

Більшість із зазначених вище груп рахунків включає рахунки для обліку наданих кредитів, неамортизованої премії та неамортизованого дисконту за наданими кредитами, простроченої заборгованості за наданими кредитами, нарахованих доходів та прострочених нарахованих доходів [67].

Усі рахунки для обліку наданих банком кредитів (2010, 2020, 2030, 2062, 2063, 2071, 2074, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2211, 2220, 2232, 2233) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми наданих кредитів, а за кредитом – суми погашення заборгованості, а також суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості [1].

Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2075, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми премії за наданими кредитами, а за кредитом - суми амортизації премії під час нарахування доходів за звітний період.

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2016, 2026, 2036, 2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2226, 2236) є контраktivними. За кредитом цих рахунків проводяться суми дисконту за наданими кредитами. За дебетом проводяться суми амортизації дисконту під час нарахування доходів за звітний період [5].

Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами

(2027, 2037, 2067, 2077, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми простроченої заборгованості за наданими кредитами, а за кредитом - суми погашення простроченої заборгованості за наданими кредитами та суми списання безнадійної заборгованості.

Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2018, 2028, 2038, 2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми нарахованих доходів, а за кредитом – суми нарахованих доходів під час їх отримання; суми, що перераховані на рахунок прострочених нарахованих доходів [6].

Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2029, 2039, 2069, 2079, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229) є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми прострочених нарахованих доходів, а за кредитом – суми отриманих доходів.

Облік спеціальних резервів за наданими банком кредитами клієнтам здійснюється за контраktivними рахунками 24 розділу, групи 240 «Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам» [26].

Процентні доходи за наданими клієнтам кредитами обліковуються за рахунками 6 класу «Доходи», розділу 60 «Процентні доходи» таких груп рахунків:

- 1602 «Процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання»;
- 603 «Процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади»;
- 604 «Процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам» [13].

Зобов'язання з кредитування, тобто зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах, обліковується за рахунками 9 класу «Позабалансові рахунки», розділу 91 «Зобов'язання з кредитування, що надані та отримані», групи 912 «Зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам».

Для обліку забезпечення кредитних операцій використовуються рахунки класу «Позабалансові рахунки», груп 950 «Отримана застава» та 952 «Іпотека».

День виникнення в банку зобов'язання з кредитування (зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах) банк відображає суму зобов'язання на позабалансових рахунках такою бухгалтерською проводкою:

- Дт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам»
- Кт 9900 «Контррахунок».

Зобов'язання з кредитування банк визнає за позабалансовими рахунками до часу його погашення або закінчення строку виконання [51].

У разі припинення дії договору, часткового або повного його виконання відповідна сума зобов'язання списується з позабалансових рахунків і здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- Дт 9900 «Контррахунок»
- Кт 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, які надані клієнтам».

Якщо на дату операції (у день виникнення в банку зобов'язання з кредитування) кредит надається в повній сумі, то зобов'язання з кредитування за позабалансовими рахунками не відображається.

Надані банком кредити клієнтам в поточну діяльність, а також іпотечні кредити відображаються в бухгалтерському обліку такою проводкою:

- Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233)
- Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші) [51].

У разі надання кредиту з отриманням процентів авансом або сплатою клієнтом банку комісії, що є невід'ємною частиною кредиту, здійснюються такі бухгалтерські проводки:

- Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233) - на суму кредиту;
- Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002,

1200, 1500, 2600, 2620 та інші) - на суму кредиту за вирахуванням комісії та/або процентів, утриманих авансом;

- Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданим кредитами (2066, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236) - на суму комісії та/або процентів, утриманих авансом [52].

Якщо кредит надається банком за процентною ставкою, яка нижча, ніж ринкова, то банк одразу визнає збиток і здійснює в бухгалтерському обліку такі проводки:

- на суму наданого кредиту:

Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233);

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

- на різницю між вартістю за кредитним договором та справедливою вартістю кредиту:

Дт 7390 «Витрати під час первісного визнання фінансових активів за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива»;

Кт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236) [62].

У разі надання банком кредиту за процентною ставкою, яка вища, ніж ринкова, банк відразу визнає прибуток і здійснює такі бухгалтерські проводки:

- на суму наданого кредиту:

Дт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233);

Кт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

- на різницю між справедливою вартістю кредиту та вартістю за кредитним договором:

Дт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235);

Кт 6390 «Дохід під час первісного визнання фінансових активів за вартістю, вищою/нижчою, ніж справедлива».

Сума неамортизованого дисконту та премії за наданими банком кредитами має амортизуватися не рідше одного разу на місяць [29].

На суму наданого кредиту зменшується зобов'язання з кредитування, що обліковується за позабалансовими рахунками.

Облік повернення кредитів. Вчасне погашення клієнтами заборгованості за наданими банком кредитами (основного боргу) відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

- Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

- Кт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233).

Сума заборгованості за кредитом, що не сплачена позичальником (боржником) у визначений договором строк, наступного робочого дня відображається такою бухгалтерською проводкою:

- Дт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2067, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237);

- Кт Рахунки для обліку наданих кредитів (2062, 2063, 2082, 2083, 2102, 2103, 2112, 2113, 2122, 2123, 2132, 2133, 2202, 2203, 2232, 2233).

Погашення простроченої заборгованості за наданим кредитом відображається такою бухгалтерською проводкою:

- Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

- Кт Рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами (2067, 2087, 2107, 2117, 2127, 2137, 2207, 2227, 2237).

У разі визнання банком заборгованості за кредитними операціями безнадійною щодо отримання, така заборгованість списується за рахунок спеціальних резервів [24].

2.3. Облік і контроль доходів та втрат за кредитними операціями як складова діяльності банківських установ

Від проведення операцій з кредитування банки отримують комісійну винагороду та процентний дохід, у тому числі дохід у вигляді амортизації дисконту. Окрім, цього у випадку отримання коштів за кредитною заборгованістю, що була визнана банком безнадійною, такі кошти відносяться до доходів від повернення раніше списаних активів [13].

Процентні доходи від наданих банком кредитів визнаються за відповідними рахунками 6 класу «Доходи» розділу 60 «Процентні доходи» із застосуванням методу ефективної ставки відсотка.

Нарахування процентів за наданими кредитами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору, і відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів.

Умови нарахування та сплати процентів за наданими банком кредитами (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку тощо), а також неустойки у разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України [25].

Амортизація дисконту (премії) за кредитами здійснюється одночасно з нарахуванням процентів.

Будь-які різниці, що виникають між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів за кредитами, наданими за номінальною вартістю (без дисконту або премії), відображаються за рахунками з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів.

Визнані банком доходи від проведення кредитних операцій відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та обачності [13].

Бухгалтерський облік нарахованих доходів здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною кредитною операцією (договором) окремо. Під час нарахування процентних доходів в національній валюті здійснюються такі проводки [27]:

- Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657);

- Кт Рахунки для обліку процентних доходів (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

Нарахування процентних доходів в іноземній валюті здійснюється з використанням технічних рахунків валютної позиції і відображається в обліку такими проводками:

- Дт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657);

- Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Одночасно на суму вартості іноземної валюти в грошовій одиниці України (за офіційним курсом на дату визнання) здійснюється така бухгалтерська проводка:

Амортизація дисконту за наданими кредитами супроводжується такими проводками:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236);

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046) [27].

- в іноземній валюті:

Дт Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за наданими кредитами (2066, 2076, 2086, 2106, 2116, 2126, 2136, 2206, 2236);

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046).

У випадку амортизації премії за наданими кредитами виконуються наступні проводки:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046);

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235);

- в іноземній валюті:

Дт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Кт Рахунки для обліку неамортизованої премії за наданими кредитами (2065, 2085, 2105, 2115, 2125, 2135, 2205, 2235);

- Дт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046);

Кт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Як видно з наведених вище бухгалтерських проводок, амортизація дисконту за наданими банком кредитами збільшує процентні доходи, а амортизація премії – зменшує процентні доходи банку [29].

Зауважимо, що нарахування процентних доходів, амортизація дисконту (премії) в іноземній валюті здійснюються в тій валюті, у якій обліковується пов'язаний з ними кредит [5].

Під час отримання банком коштів за раніше визнаними нарахованими доходами в національній чи іноземній валюті виконуються такі бухгалтерські записи:

- Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

- Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2078, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657).

У разі надходження коштів за операціями, за якими визнання доходу та отримання коштів відбувається на дату балансу, здійснюються такі проводки:

- в національній валюті:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046);

- в іноземній валюті:

Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами (6026, 6029, 6030, 6031, 6032, 6033, 6042, 6043, 6046) [6].

У випадку непогашення боржником заборгованості за нарахованими доходами в строк, передбачений угодою, наступного робочого дня несплачена сума обліковується на відповідних рахунках з обліку прострочених нарахованих доходів. При цьому виконується проведення:

- Дт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2069, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229);

- Кт Рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами (2068, 2088, 2108, 2118, 2128, 2138, 2208, 2228, 2238, 2607, 2627, 2657) [9].

У разі часткового або повного погашення контрагентом (поручителем) заборгованості за нарахованими доходами, що обліковуються на рахунках прострочених нарахованих доходів, виконується така проводка:

- Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);

- Кт Рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів за наданими кредитами (2069, 2089, 2109, 2119, 2129, 2139, 2209, 2229).

Відповідно до Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, банк оцінює нараховані та не отримані процентні доходи на зменшення корисності в складі відповідного фінансового інструменту [4].

Визнання процентного доходу за фінансовим активом, вартість якого зменшилася внаслідок зменшення його корисності, має здійснюватися із використанням ефективної ставки відсотка, що застосовувалася під час дисконтування майбутніх грошових потоків для оцінки збитку від зменшення корисності цього фінансового активу .

Окрім процентних доходів, банки також отримують комісійну винагороду, яка сплачується клієнтами, як додатковий елемент ціни банківського кредитування. Комісії за наданими кредитами клієнтам поділяються на:

- комісії, що є невід'ємною частиною доходу від наданого кредиту;
- комісії, що отримуються, коли кредит вже наданий [13].

До комісій, що є невід'ємною частиною доходу від наданого кредиту відносяться комісії за ініціювання кредиту (комісії за оцінку фінансового стану позичальника; оцінку гарантій, застав; обговорення умов кредиту; за підготовку, оброблення документів та завершення операції тощо) та комісії, що отримані банком за зобов'язання з кредитування під час ініціювання кредиту. Ці комісії визнаються в складі первісної вартості кредиту і впливають на визначення суми дисконту за ним [11].

До комісій, що отримуються, коли кредит вже наданий, належать: комісії за обслуговування кредитної заборгованості; комісії за резервування кредитної лінії, які розраховуються на пропорційній часу основі протягом строку дії зобов'язання [17].

Відображення в бухгалтерському обліку банку комісійних доходів, що є невід'ємною частиною кредиту, залежить від моменту їх отримання і факту надання банком кредиту. Як вже зауважувалося, отримані комісії, що є невід'ємною частиною доходу за кредитом до часу його видачі відображаються за рахунком 3600 «Доходи майбутніх періодів» [5].

Сума наперед отриманих банком комісій відноситься на відповідний рахунок неамортизованого дисконту за кредитом та амортизується на процентні доходи протягом дії кредитного договору в разі прийняття позитивного рішення щодо надання кредиту.

Якщо строк наданого зобов'язання з кредитування закінчується без надання кредиту, то сума отриманої від клієнтів комісійної винагороди обліковується за такими рахунками (залежно від виду кредитної операції):

- 6111 «Комісійні доходи від кредитного обслуговування клієнтів»;
- 6118 «Комісійні доходи за позабалансовими операціями з клієнтами»;
- 6119 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами» [26].

Нарахування комісійних доходів за кредитними операціями в національній валюті супроводжується такою бухгалтерською проводкою:

- Дт 3578 «Інші нараховані доходи»;
- Кт Рахунки для обліку комісійних доходів (6111, 6118, 6119).

Під час нарахування комісійних доходів за кредитними операціями в іноземній валюті здійснюються такі проводки:

- Дт 3578 «Інші нараховані доходи»;
- Кт 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

- Дт 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

- Кт Рахунки для обліку комісійних доходів (6111, 6118, 6119).

Отримання банком раніше нарахованих комісій за кредитними операціями супроводжується проводкою:

- Дт Рахунки для обліку грошових коштів та коштів клієнтів (1001, 1002, 1200, 1500, 2600, 2620 та інші);
- Кт 3578 «Інші нараховані доходи» [30].

Бухгалтерський облік забезпечення кредитних операцій здійснюється протягом дії відповідного договору про забезпечення виконання зобов'язань за такими позабалансовими активними рахунками:

- 9500 «Отримана застава»;
- 9501 «Заставна за іпотечними кредитами»;
- 9503 «Застава за складськими свідоцтвами»;
- 9520 «Земельні ділянки»;
- 9521 «Нерухоме майно житлового призначення»;
- 9523 «Інші об'єкти нерухомого майна».

Застава, що отримана як забезпечення кредиту (майно, у тому числі майнові права на грошові кошти, які розміщені на вклад (депозит)), відображається за справедливою вартістю такою бухгалтерською проводкою:

- Дт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523);
- Кт 9900 «Контррахунок».

Якщо забезпеченням кредиту виступає проста гарантія (поручительство), то виконується така бухгалтерська проводка:

- Дт 9900 «Контррахунок»;
- Кт 9031 «Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України» [62].

Зміна вартості отриманої банком застави відображається в бухгалтерському обліку такими проводками:

а) у разі збільшення вартості застави:

- Дт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523);
- Кт 9900 «Контррахунок»;

б) у разі зменшення вартості застави:

- Дт 9900 «Контррахунок»;
- Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

У разі виконання зобов'язання боржником або іншою зобов'язаною особою, а також у разі припинення дії відповідного договору про забезпечення, вартість забезпечення списується з відповідних позабалансових рахунків

такими бухгалтерськими проводками:

а) у випадку списання отриманої застави:

- Дт 9900 «Контррахунок»;

- Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523);

б) у випадку списання отриманої гарантії:

- Дт 9900 «Контррахунок»;

- Кт 9031 «Прості гарантії, що отримані від клієнтів, крім Уряду України».

При неповерненні клієнтом кредиту і в разі задоволення вимог банку-кредитора за рахунок предмета застави в бухгалтерському обліку здійснюються такі проводки:

- Дт Рахунки для обліку грошових коштів, коштів клієнтів, залучених вкладів (деPOSITIV), розміщених ощадних (деPOSITIVних) сертифікатів 1001, 1200, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635, 3320, 3330, 3340).

- Кт Рахунки для обліку наданих кредитів, рахунки для обліку простроченої заборгованості за наданими кредитами;

- Кт Рахунки для обліку процентних доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку нарахованих доходів за наданими кредитами, рахунки для обліку прострочених нарахованих доходів, рахунки з обліку сплачених штрафів та пені [5].

Одночасно списується вартість заставленого майна, що обліковувалося за позабалансовими рахунками, що супроводжується проводкою:

- Дт 9900 «Контррахунок»;

- Кт Рахунки для обліку отриманої застави (9500, 9501, 9503, 9520, 9521, 9523).

Висновки до розділу 2

Згідно з МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», фінансовий актив – це будь-який актив, що є: а) грошовими коштами; б) інструментом власного капіталу іншого суб'єкта господарювання; в) контрактним правом отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого суб'єкта господарювання або обмінювати фінансові інструменти з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно сприятливими.

Згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, під час первісного визнання банк оцінює надані кредити за справедливою вартістю, включаючи витрати на операцію та інші платежі, що пов'язані з ініціюванням кредитів.

Справедлива вартість кредиту визначається шляхом дисконтування всіх очікуваних майбутніх грошових потоків із застосуванням ринкової процентної ставки щодо подібного фінансового інструменту.

Витрати на операцію та інші платежі, що безпосередньо пов'язані з визнанням кредиту, включаються у суму дисконту (премії) за цим фінансовим інструментом.

Після первісного визнання банк оцінює кредити за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки відсотка під час нарахування процентів та амортизації дисконту (премії). Сума дисконту (премії) має бути повністю амортизована на дату погашення кредиту або до наступної дати перегляду процентної ставки фінансового інструменту, якщо вона змінюється залежно від коливань ринкових ставок. Якщо сума дисконту (премії) за кредитом з плаваючою ставкою пов'язана зі зміною кредитного ризику контрагента, вона амортизується протягом очікуваного строку дії кредиту.

Процентні доходи за кредитами, за якими неможливо визначити величину майбутніх грошових потоків та терміни їх виникнення (кредити овердрафт, відновлювальні кредитні лінії), відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням номінальної процентної ставки.

Розділ III

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ БАНКІВ УКРАЇНИ

3.1. Менеджмент кредитного портфеля банку як важливий елемент управління процесом банківського кредитування

Предметом дослідження є діяльність АТ «Ощадбанк», спрямована на кредитування підприємств для забезпечення їх тимчасових потреб у грошових ресурсах.

Повне найменування емітента публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України".

Організаційно-правова форма Публічне акціонерне товариство [41].

Ідентифікаційний код юридичної особи 00032129.

Місцезнаходження м. Київ, вул. Госпітальна, 12-Г, 010001.

Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» є державним банком, засновником якого є держава в особі Кабінету Міністрів України.

Серія і номер свідоцтва про державну реєстрацію АТ «Ощадбанк» А00 № 038999.

Облікова чисельність штатних працівників облікового складу АТ «Ощадбанк» за станом на 01.01.2019 р. складає 29 123 особи.

До банків, що обслуговують АТ «Ощадбанк» в іноземній валюті належать: Deutsche Bank AG, Frankfurt am Main (номер кореспондентського рахунку 947057610, SWIFT код DEUTDEFF), Deutsche Bank Trust Company Americas, New York (номер кореспондентського рахунку 04-095-334, SWIFT код BKTRUS33), Citibank N.A., London (номер кореспондентського рахунку GB13CITI18500813932575, SWIFT код CITIGB2L).

Інформація про засновників та/або учасників емітента та кількість і вартість акцій (розміру часток, паїв) - засновником АТ «Ощадбанк» є держава в особі Кабінету Міністрів України. 100% акцій АТ «Ощадбанк» належать

державі в особі Кабінету Міністрів України, кількість зареєстрованих акцій станом на 01.01.2019 р. становить 42 649 шт., вартість однієї акції складає 1 160 000,00 грн.

Держава здійснює та реалізує повноваження власника щодо акцій, які їй належать у статутному капіталі АТ «Ощадбанк» через органи управління АТ «Ощадбанк». Члени органів управління АТ "Ощадбанк" не володіють акціями емітента [50].

Органами управління АТ «Ощадбанк» є наглядова рада, правління. Органом контролю АТ «Ощадбанк» є ревізійна комісія. (п. 32. Статуту АТ «Ощадбанк»). Таким чином, враховуючи вищевикладене, такий орган управління, як загальні збори акціонерів, відсутній в АТ «Ощадбанк».

Банк є правонаступником Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України, зареєстрованого Національним банком України (надалі – «НБУ») 31 грудня 1991 року за №4. Відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» було утворене відповідно до Розпорядження Президента України № 106 від 20 травня 1999 року та Постанови Кабінету Міністрів України № 876 від 21 травня 1999 року шляхом перетворення Державного спеціалізованого комерційного ощадного банку України в Державний ощадний банк України у формі відкритого акціонерного товариства. Відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» було зареєстровано НБУ 26 травня 1999 року за № 4. Зміна назви Банку на публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» була зареєстрована 7 червня 2011 року [41].

Організаційна структура АТ «Ощадбанк» будується за принципом централізації з вертикальним підпорядкуванням і складається з:

- центрального апарату;
- філій – обласних управлінь, Головного управління по м. Києву та Київській області;
- територіально відокремлених безбалансових відділень.

Філії, територіально відокремлені безбалансові відділення Банку не є

юридичними особами і діють від імені Банку на підставі положень, якими визначаються їх компетенція, функції, інші питання діяльності та підпорядкування. Положення про такі установи та зміни до них затверджуються в порядку, визначеному Статутом АТ "Ощадбанк". Реєстрація філій, територіально відокремлених безбалансових відділень Банку здійснюється відповідно до вимог законодавства [54].

Філії Банку очолюють керівники, які призначаються на посаду та звільняються з посади правлінням АТ «Ощадбанк».

Територіально відокремлені безбалансові відділення Банку очолюють керівники, які призначаються на посаду та звільняються з посади у порядку, визначеному правлінням Банку. Філії та територіально відокремлені безбалансові відділення Банку мають право від імені Банку надавати банківські та інші фінансові послуги, а також провадити іншу діяльність, передбачену положенням про таку установу, у межах отриманих банком банківської ліцензії та генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій.

З урахуванням загальнодержавних тенденцій розвитку банківського сектора економіки, активізації діяльності Банку, більш повного використання бізнес-можливостей установ у відповідності до зовнішнього ринкового потенціалу АТ „Ощадбанк” у 2018 році було продовжено курс на якісну зміну структури мережі, в т.ч. і за рахунок зменшення кількості установ [41].

Для забезпечення виконання таких намірів протягом 2018 року було закрито 576 територіально відокремлених безбалансових відділень.

Станом на 01.01.2019 р. мережа Банку складалась з 3 051 установи, з них:

- філії: Головне управління по м. Києву та Київській області та 23 обласні управління;

- територіально відокремлених безбалансових відділень – 3 027 одиниці.

Отже, порівняно з 2017 роком регіональна мережа АТ «Ощадбанк» зменшилась на 19 % від загальної чисельності установ.

Станом на 01 січня 2019 року АТ «Ощадбанк» є засновником дочірнього підприємства ПрАТ «Агентство по рефінансуванню житлових кредитів», частка

участі банку в статутному капіталі становить 70,8571%.

Чисельність та фонд оплати праці працівників АТ "Ощадбанк" за 2018 рік становить:

- середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу (осіб) – 26 367;
- середньооблікова чисельність працюючих за цивільно-правовими договорами (осіб) – 507;
- середньооблікова чисельність працівників, які працюють за сумісництвом (осіб) – 17;
- чисельність працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу (дня, тижня) (осіб) – 850 (без урахування осіб, які працюють по індивідуальному графіку);
- фонд оплати праці-всього - 3 802 674,9 тис. грн.; збільшення на 687 515 тис. Грн [40].

В центрі постійної уваги керівництва Банку є робота з персоналом. Протягом 2018 року департаментом по роботі з персоналом на умовах відкритого конкурсу підбрано 574 кандидати на вакантні посади ЦА та 5 960 кандидатів на вакантні посади РУ.

Затверджено нову редакцію Колективного договору АТ «Ощадбанк».

Реалізовано ключовий проект централізації працівників валютного контролю, бек-офісу, ІТ та захисту інформації на базі Центрального апарату та всіх філій – обласних управлінь АТ «Ощадбанк».

Завершено реалізацію проекту з централізації функцій управління ризиками із забезпеченням переведення працівників підрозділів ризиків всіх філій – обласних управлінь до Центрального апарату Банку [41].

В рамках проекту «Створення кредитної адміністрації ММСБ» проведено 2 етапи централізації працівників кредитного аналізу ММСБ на базі Центрального апарату та деяких філій – обласних управлінь АТ «Ощадбанк».

Реалізовано проект централізації працівників кредитного аналізу роздрібного бізнесу на базі Центрального апарату та всіх філій – обласних

управління АТ «Ощадбанк».

Розпочато процес реалізації заходів щодо централізації функцій підбору та навчання персоналу на базі Центрального апарату та всіх філій обласних управлінь АТ «Ощадбанк» [41].

На базі управління навчання та розвитку персоналу Департаменту організовано 57 нарад, в яких прийняли участь 1355 працівників Банку. Організовано участь у зовнішньому навчанні на 96 заходах для 1144 працівників Банку. На рівні ЦА та РУ Банку проведено 1 941 тематичних тренінгів, у яких прийняли участь 16 718 працівників Банку. Проведено 1 189 заходів очного процедурно-продуктового навчання, у яких прийняли участь 12 725 працівників Банку.

Завершено програму навчання 12 модульної програми розвитку управлінського потенціалу для III та IV хвилі учасників: 68 працівника отримали сертифікати. Проводиться V хвиля (для 48 працівників Банку) та VI хвиля (для 40 працівників Банку) 12 модульної програми розвитку управлінського потенціалу.

Забезпечено планове покриття навчанням Керівників відділень I-III типу тренінгом на тему «Сервіс на вашій кухні». Розроблено та проведено тренінги для працівників ТББВ регіональної мережі за тренінгом «Навички телефонних переговорів».

Продовжується навчання за тренінгами для співробітників РУ:

- «Внутрішній клієнт»;
- «План персональної ефективності».

З початку року проведено 47 start up на відділеннях нового формату.

Забезпечено покриття мережі навчанням за базовими тренінговими програмами на рівні більш ніж 93%:

- «Базовий управлінський тренінг» (для керівників ТББВ);
- «Продажі банківських продуктів та стандарти обслуговування клієнтів» (для напрямку операційно-касових співробітників);
- «Продажі банківських продуктів та залучення клієнтів» (для напрямку

мікро малого та середнього бізнесу);

- «Ефективна робота Хол-менеджера»;
- «Навички продажу банківських продуктів та стандарти обслуговування клієнтів» (для напрямку обслуговування фізичних осіб).

Розроблено та запущено навчання для працівників ТББВ регіональної мережі «Школа менеджера по роботі з фізичними особами».

Розроблено процедурно-продуктове навчання «Школа менеджера по роботі з ММСБ».

Розроблено та проведено аудиторне процедурно продуктове навчання для працівників ТББВ вертикалі ММСБ регіональної мережі за темами:

- «Кредитування та аналіз бізнесу»: «Овердрафт» та «Кредит під депозит»;

- «Кредитування клієнтів ММСБ»: «Мікрокредитування», «Кредитування на придбання транспортних засобів та обладнання» та «Кредитування на поповнення обігових коштів» [41].

У 2018 році банк й надалі продовжував приймати активну участь у реалізації державної соціальної програми здійснення заходів щодо ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження за підтримки Уряду України. В цілому в рамках державної програми банком було видано в 2018 році понад 15 тисяч кредитів на загальну суму близько 452 млн грн [34].

Протягом 2018 року кредитний портфель фізичних осіб збільшився на 1 762,5 млн грн., або на 28,1% і на кінець року становив 8 026,4 млн. грн. (без урахування суми позабалансових зобов'язань та суми нарахованих доходів). Доходи за кредитами, що надані клієнтам банку, в 2018 році склали 9 745,28 млн. грн [37].

3.2. Вплив якості кредитного портфелю на ефективність кредитної діяльності банку як складова моніторингу кредитного ризику

У 2019 році планується продовжити роботу в рамках державної програми з енергоефективності, згідно якої уряд України відшкодовує від 40% до 70% від суми кредиту на придбання енергоефективного обладнання та матеріалів. Програма має велику популярність серед ОСББ та мала позитивну динаміку кредитування в рамках банківського продукту «Кредит для ОСББ» протягом 2018 року [41].

Результати діяльності АТ „Ощадбанк” в частині обслуговування клієнтів мікро-, малого та середнього бізнесу за 2018 рік характеризувались наступними показниками.

Залишок заборгованості за кредитами, наданими клієнтам мікро, малого та середнього бізнесу по Банку станом на 01.01.2019 становив 4 089,7 млн. грн., що на 56,1%, або на 1 469,4 млн. грн. більше ніж станом на 01.01.2018 року [40].

Структура кредитного портфелю клієнтів мікро, малого та середнього бізнесу (без врахування нарахованих відсотків) станом на 01.01.2019 була наступною:

- довгострокові кредити – 70,5%;
- короткострокові кредити – 15,0%;
- прострочена заборгованість – 14,4%.

Протягом 2018 року залишок коштів клієнтів мікро, малого та середнього бізнесу по банку збільшився на 23,9%, або на 3 196,4 млн. грн.

В структурі коштів клієнтів мікро, малого та середнього бізнесу станом на 01.01.2019 кошти на вимогу займають 45,4%, строкові депозити – 54,6%.

Строкові депозити клієнтів мікро, малого та середнього бізнесу зросли на 16,8% або на 1 300,7 млн. грн. та на 01.01.2019 досягли 9 052,8 млн. грн.

Комісійні доходи від операцій з клієнтами ММСБ за 2018 рік склали 356,8 млн. грн. У порівнянні з аналогічним періодом 2017 року обсяг

комісійних доходів ММСБ збільшився на 61,4 млн. грн. або на 20,8%.

Основною стратегічною ціллю корпоративного бізнесу є відбудова банку як фінансово стійкої установи, що проводить обслуговування своїх клієнтів на новому рівні якості і ефективно виконує функції належні відповідно до його місії, ролі та сутності в економічному просторі України.

Протягом звітнього року діяльність корпоративного бізнесу була спрямована на:

- підтримку державного сектору економіки та фінансування державних програм;
- утримання клієнтської бази та залучення нових клієнтів;
- адаптацію продуктового ряду під потреби клієнта;

За підсумками 2018 року Банк залишається одним з лідерів кредитування реального сектору економіки України серед банків України за кредитами, наданими юридичним особам.

Для утримання позицій лідера з обслуговування розрахунково-касових операцій корпоративних клієнтів впроваджено економічно обґрунтовані підходи в тарифній політиці, що дозволяє підвищити мобільність управління цінами на продукти та послуги корпоративного бізнесу, а також продовжує впровадження систем дистанційного обслуговування клієнтів [25].

В 2018 році Банк отримав перші вагомі результати зростання. Серед них – рекордне зростання портфеля кредитів в ММСБ та роздрібному бізнесі. Таке зростання кредитування забезпечувалося ефективною роботою по залученню депозитів: Ощадбанк займає 19% ринку депозитів від населення, при цьому маючи вартість залучення коштів нижче від ринку. Одночасно клієнти Банку відчували покращення клієнтського досвіду та переваги швидкого розвитку альтернативних каналів обслуговування. Банк активно розвиває напрям преміум-банкінгу. Комісійні доходи зросли на 31% [41].

Зростання в роботі з клієнтами супроводжувалося зворотними трендами в операційній діяльності – Банк наполегливо працював над скороченням операційних витрат та покращенням інфраструктури.

Окремо варто відзначити перемоги в зовнішніх судових суперечках. В листопаді 2018 року Міжнародний арбітраж ухвалив рішення про стягнення з Російської Федерації на користь Банку 1,3 мільярда доларів США в якості компенсації збитків, завданих внаслідок анексії Криму.

В роботі з клієнтами Банк виділяє 4 основні напрями роботи: роздрібний, ММСБ, корпоративний бізнес та інвестиційну діяльність. Результати розвитку бізнесу Банку по кожному з напрямів діяльності описані далі в цьому розділі [59].

Роздрібний бізнес. У 2018 році Банку вдалося значно активізувати роздрібний бізнес та досягнути встановлених цілей за цим напрямом. Продовжуючи динамічне зростання чистого кредитного портфеля фізичних осіб (на 1,6 млрд грн, або на 40%), Банк значно покращив свою позицію на ринку, піднявшись з 8-го місця на 5-е за цим показником. Банк посилив свої позиції на ринку залучення коштів фізичних осіб у 2018 році, про що свідчить їх зростання майже на 8,5 млрд грн, та впевнене 2-ге місце серед банків України за обсягами таких коштів. Основними драйверами росту 2018 року стали висококонкурентні продукти (кредитні картки, автокредити, депозити) та активне впровадження сучасних технологій та інноваційних підходів. Зокрема, в 2018 році Банк одним із перших в Україні запустив ApplePay, а спільний проект безконтактних розрахунків Банку з київським метрополітеном і Mastercard потрапив до переліку найпрогресивніших у світі на міжнародній конференції в Каліфорнії. Також, Банк активно розвиває напрям преміум-банкінгу, до якого зараз входять 1 преміум-центр у Києві та 48 преміальних зон по всій Україні. У 2018 році журнал Euromoney визнав преміум-банкінг Ощадбанку одним з найкращих в Європі.

ММСБ. 2018 рік став для Банку роком прориву за напрямом обслуговування ММСБ. Кредитний портфель ММСБ зріс на 1,5 млрд грн. Збільшенню кредитного портфеля сприяла повна трансформація та автоматизація кредитного процесу, централізація функцій кредитного аналізу та адміністрування. Банк посилив провідні позиції за залишками коштів на

рахунках клієнтів ММСБ – чисте зростання склало 3,3 млрд грн, або 25%. Для задоволення потреб клієнтів ММСБ Банком суттєво розширено функціональність системи дистанційного обслуговування рахунків «CorpLight». Започаткована у 2017 році для розвитку малого підприємництва програма «Будуй Своє» забезпечила триразове підвищення кількості заявок на кредити протягом 2018 року [13].

Корпоративний бізнес. Протягом року Банк видав більше 7 млрд грн нових кредитів новим та існуючим клієнтам корпоративного сектора, підтвердивши свої провідні позиції в цьому сегменті ринку. При цьому чистий кредитний портфель корпоративних клієнтів скоротився на 16%, насамперед, через вплив застосування вимог МСФЗ 9 та перевищення погашень над укладанням нових угод. Залишки на рахунках корпоративних клієнтів на кінець року становили 39 млрд грн. За рік залучено 440 нових активних клієнтів з пасивами на суму 2,2 млрд грн [40].

3.3. Аналіз кредитного портфеля банку і напрями вдосконалення управління ним

Результати діяльності АТ „Ощадбанк” в частині кредитування юридичних осіб, що відносяться до клієнтів корпоративного бізнесу, за 2018 рік характеризувались наступними показниками [41].

Станом на 01.01.2019 балансова вартість кредитів наданих юридичних осіб – клієнтів корпоративного бізнесу становила 118 407,5 млн. грн., що на 53 млн. грн. або на 0,05% більше в порівнянні з 2017 роком. Кредитний портфель Банку у гривні склав 39 066,5 млн. грн., або 71,9% від заборгованості на 01.01.2018, кредитний портфель у доларах США склав 2 192,7 млн. дол. США, що на 349,8 млн. дол. США або на 19,0% більше у порівнянні з минулим роком. Кредитний портфель у євро склав 587,4 млн. євро, що на 220,0 млн. євро або на 59,9% більше за кредитний портфель в євро в 2017 році [13].

Зобов'язання з кредитування, та акредитивами і гарантіями клієнтів

юридичних осіб – клієнтів корпоративного бізнесу зменшились на 1 357,6 млн. грн., або на 12,3% і на 01.01.2019 становили 9 718,6 млн. грн.

Станом на 01.01.2019 залишок коштів по рахункам юридичних осіб – клієнтів корпоративного бізнесу становив 39 927,2 млн. грн. що на 8 350,4 млн. грн. або на 17,3% менше в порівнянні з 2017 роком. В його структурі 85,8% займають рахунки до запитання – 34 257,4 млн. грн. (на 5 927,4 млн. грн. або 14,8% менше в порівнянні з 2017 роком), 13,7% – залишки по строковим рахункам 5 484,7 млн. грн. (на 2 405,7 млн. грн. або 30,5% менше в порівнянні з 2017 роком), 0,5% сума нарахованих витрат що станом на 01.01.2019 рік становить 185,1 млн. грн.

Середньоденний залишок коштів по рахункам юридичних осіб – клієнтів корпоративного бізнесу за 2018 рік склав 43 384,6 млн. грн [40].

В рамках реалізації Стратегічних програм розвитку інформаційних технологій АТ «Ощадбанк» з метою покращення якості обслуговування Клієнтів банку, протягом 2018 року було виконано багато трансформаційних змін і значний обсяг робіт та заходів з впровадження, експлуатаційної підтримки, супроводження, уніфікації та розвитку автоматизованих систем Банку, розвитку корпоративної інформаційної мережі, оптимізації програмно-технічних засобів Банку, вдосконалення організації та управління інформаційними технологіями, впровадження нових систем та технологій для підтримки ведення бізнесу, впровадження нових продуктів та сервісів для Клієнтів, тощо:

1) АБС «Барс Мульті-МФО» – завершено впровадження АБС «Барс Мульті-МФО» та централізацію виконання банківських операцій в усіх обласних управліннях [14];

2) Централізовано функції ІТ – завершено централізацію організаційної структури та функцій підрозділів ДІ, фактичне зменшення кількості штатних одиниць ДІ ЦА (майже на 30%).

3) Впроваджено нову системи дистанційного обслуговування клієнтів ММСБ CorpLight в усіх обласних управліннях.

4) Впроваджено в промислову експлуатацію систему електронного документообігу LS Docs в частині «Вихідна кореспонденція», «Відповіді на звернення громадян» в усіх філіях – регіональних управліннях, впроваджено в дослідну експлуатацію модулі «Вхідні документи» та «Звернення громадян» в Центральному апараті та філії – Головне управління по м. Києву та Київській області.

5) Впроваджено в дослідну експлуатацію модуль «Технічна рада» в системі електронного документообігу.

6) Проведено тестування модулю «Комітет управління операційними ризиками» в системі електронного документообігу.

7) Розроблено Технічне завдання на автоматизацію модулю «Комітет регіональної мережі» та «Комітет тарифної та продуктової політики».

8) Розроблені бізнес – вимоги на автоматизацію комітетів «Проектно-технологічний комітет», «Комітет управління активами та пасивами», «Кредитний комітет» для автоматизації в системі електронного документообігу.

9) Впроваджено в промислову експлуатацію модуль підбору персоналу та погодження кандидатів в системі електронного документообігу.

10) Введено в дослідну експлуатацію систему FICO OM DM в роздрібному кредитуванні в рамках побудови бізнес-напрямку «кеш-кредитування» та систему БКІ-конектор.

11) Розпочато проект з впровадження централізації системи СБОН+, як єдине програмне забезпечення для автоматизації операцій прийому платежів населення в усіх установах АТ «Ощадбанк».

12) Розпочато пілотну експлуатацію в рамках проекту впровадження тонкого клієнту (віртуальних робочих станцій).

13) Розроблено стандарти налаштування клієнтських та серверних операційних систем.

14) Розроблено стандарт управління мобільними пристроями [25].

15) На етапі проведення тестування знаходиться централізований

електронний архів, в частині:

- сервісу потокового сканування;
- бізнес-процесу Депозити фізичних осіб;
- бізнес процесу обслуговування рахунків корпоративних Клієнтів;
- бізнес процесу договір комплексного банківського обслуговування.

16) Продовжено розвиток системи автоматизації ІТ-процесів, а саме [24]:

- Впроваджено в експлуатацію модуль списання трудовитрат.
- Впроваджено в експлуатацію модуль управління змінами ІТ.
- Впроваджено в експлуатацію модуль управління рівнем послуг ІТ.
- Впроваджено в експлуатація модуль управління проблемами ІТ.

17) Впроваджено в експлуатацію рішення щодо перенесення виведеного з експлуатації програмного забезпечення на архівне збереження і використання.

18) Впроваджено в промислову експлуатацію програмне забезпечення UIPath Robot в рамках проекту «Роботизація діяльності бек-офісу».

19) Впроваджено в експлуатацію систему Loan Workbench для забезпечення процесу кредитування ММСБ.

20) Здійснено перехід на МСФЗ 9. Впроваджено модулі «розрахунку знецінення активів» та «розрахунку амортизованої вартості активів» ПЗ «Finevare Enterprise».

21) Розпочато проект «Стандартизація продуктів в АТ «Ощадбанк» [41].

22) Корпоративна інформаційна мережа банку та системи зв'язку, в т.ч. – в ході реалізації проекту «Впровадження нової архітектури підключень філій – регіональних управлінь та ТВБВ» приведено у відповідність 91,75% ТВБВ. На 01.01.2019 2335 ТВБВ із 2545 відповідають вимогам щодо каналів передачі даних.

23) Всі регіональні управління переведено на роботу з новою версією ПЗ СБОН 3.0.

24) Впроваджено централізоване резервування даних і програмного забезпечення АТ «Ощадбанк» та процедур відновлення з них.

25) Створено тестові середовища, які відокремлені від промислового середовища Банку.

26) Продовження реалізації стратегії розвитку інформаційних технологій банку, в т.ч.:

- Розроблено архітектурне рішення для проектів з інтеграції інформаційних систем за допомогою інтеграційної шини даних (АБС Барс – ПАК «Автокаса», БКІ Коннектор – БКІ, FICO – КФ – DWH – БКІ Коннектор, WAY4 – Профікс та ШК2, СБОН – Теллер (АБС), IBM IGC – Omnitreker, АБС-WAY4-Corplite-CRM та інші) [24].

- Розроблено архітектурне рішення для централізації звернень до бюро кредитних історій (БКІ Коннектор).

- Розроблено та впроваджено архітектурне рішення щодо масштабування та міграції на нову платформу системи навчання персоналу МОСО розробки ТОВ «Техноматика».

- Організовано пілотну експлуатацію в рамках проекту впровадження централізованої системи моніторингу інформаційних систем та інфраструктурних компонентів.

27) Проведені роботи з тестування та переходу з електронної пошти Національного банку України NBUMail на нову систему ЕП НБУ FossDocMail. Систему впроваджено в експлуатацію з варіантом приєднання до вузла ЕП НБУ – «Клієнтське підключення».

28) В рамках робіт з «Про запровадження міжнародного номера банківського рахунку (IBAN)» розгорнуто новий тестовий АРМ-СЕР 3.2 та здійснено приєднання до стенду у НБУ для обміну файлами нового формату.

29) Впровадження технології SWIFT gpi при здійсненні транскордонних клієнтських розрахунків.

30) Перехід на нову версію програмно-апаратного комплексу SWIFT Alliance Release 7.2.

31) Перехід на нові стандарти SWIFT повідомлень, які міжнародна платіжна система SWIFT впроваджує для подальшої підтримки сервісу SWIFT gpi.

32) Впровадження послуги gCOV у рамках глобальної платіжної ініціативи SWIFT gpi [40].

Перспективні плани розвитку АТ «Ощадбанк» визначені:

- Основними Засадами стратегічного реформування державного банківського сектору, розробленими Міністерством фінансів України та погодженими Кабінетом міністрів України від 21.02.2018 року (надалі Засади реформування);

- «Стратегією розвитку АТ «Ощадбанк» на 2018-2022 роки» схваленою постановою правління АТ «Ощадбанк» від 27.12.2017 р. № 1136 (далі – Стратегія розвитку 2018-2022 рр.).

Відповідно до Зasad реформування та Стратегії розвитку 2018-2022 рр. ключовими планами розвитку АТ «Ощадбанк» є:

1) Зберегти позицію лідера у корпоративному сегменті:

- перефокусувати сегмент на клієнтів середнього корпоративного бізнесу та зменшити залежність від кредитування державних підприємств;

- удосконалити систему управління ефективністю та результативністю;

- переглянути ефективність кредитних процесів [41].

2) Поступово збільшувати присутність у сегменті малого та середнього бізнесу, розробивши функції збуту та пропозиції, орієнтовані на конкретний сегмент.

3) Зміцнити позицію у роздрібному бізнесі та комісійних продуктах:

- збільшити комісійний дохід за допомогою переоцінки продуктів та переходу на електронні канали взаємодії;

- зосередитися на переоцінці зобов'язань;

- розширити можливості, щоб стати лідером з кредитування.

4) Оптимізувати мережу відділень, зменшивши при цьому кількість відділень мережі з ~3300 до 1900-2100.

5) Покращити інформаційні технології, розробивши централізовану систему підтримки, удосконаливши канали цифрового зв'язку та інформаційну безпеку.

6) Оптимізувати операційну модель, централізувавши підрозділи підтримки та покращивши бізнес-процеси [30].

7) Удосконалити управління ризиками та непрацюючими кредитами:

- утримувати низькою вартість ризиків за рахунок удосконалення кредитних процесів;

- покращити рівень погашення існуючих непрацюючих кредитів та максимізувати вартість портфелю непрацюючих кредитів у майбутньому.

Реалізація засад Стратегії розвитку АТ «Ощадбанк» на 2018-2022 роки вимагає наявності ефективної системи управління ризиками. Тому наразі до планів розвитку Банку входять:

- Вдосконалення системи управління ризиками в АТ «Ощадбанк» - Банком розпочато роботу по імплементації в АТ «Ощадбанк» вимог Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затвердженого постановою правління НБУ від 11 червня 2018 року № 64 [41].

- Вдосконалення інтегрованого ризик-менеджменту, в тому числі покращення інтеграції стратегії управління ризиками та стрес-тестування із стратегічним плануванням та бюджетуванням.

- Впровадження методик раннього попередження з метою управління потенційно-непрацюючими та непрацюючими активами.

- Вдосконалення кредитного процесу з акцентом на поглиблені ризик-моделі та автоматизацію прийняття рішень.

Банком щорічно складається бізнес-план, у складі якого затверджуються зокрема основні показники за напрямками діяльності, структура планового балансу, бюджету та інше.

У відповідності до Зasad стратегічного реформування державного банківського сектору розроблено Стратегію розвитку 2018-2022 рр., яку

схвалено постановою правління банку №1136 від 27.12.2017 року та затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України №112-р від 21.02.2018 року [41].

Стратегія розвитку 2018-2022 рр. - це стратегія досягнення лідерства банку по фінансовим показникам на основі побудованої платформи. Банк в рамках Стратегії розвитку 2018-2022 рр. ставить перед собою амбіційні цілі :

1) Збільшити цінність для власників за рахунок підвищення ефективності, використовуючи свою мережу для цілей сприяння загальнодоступності фінансування;

2) Зберегти свою позицію як універсального банку №1 в країні;

3) Підготуватися до часткової приватизації до 2020 року.

Цільові показники до 2022 року [41]:

- розмір активів – понад 334 млрд грн.

- дохідність капіталу – 12%

- вартість акцій банку на ринку – 41 млрд грн

Пріоритетні напрямки розвитку до 2022 року:

- в сегменті великого корпоративного бізнесу (в т.ч. державного сектору)
- збереження лідерства в кредитуванні та обслуговуванні, нарощення кредитного портфеля не менш ніж на 70%;

- в сегменті мікро, малого й середнього бізнесу – агресивне позиціонування банку, збільшення своєї частки на ринку до 10%, зростання обсягів кредитування в 15 разів в абсолютних цифрах – до 30 млрд. грн.;

- в сегменті роздрібного бізнесу – збільшення в більш ніж 4 рази частки на ринку роздрібних кредитів – до 13%, нарощення кредитного портфеля вдесятеро в абсолютних цифрах – до 39 млрд, в тому числі за рахунок збільшення обсягу іпотечних на житло та авто кредитів;

- оптимізація філійної мережі – на 39%, до близько 2 тисяч відділень – з одночасним підвищенням в кілька разів їх ефективності, впровадження стандартів інноваційного онлайн-банкінгу для переведення все більшої кількості клієнтів у дистанційні канали обслуговування;

- створення ефективної IT-інфраструктури, централізація внутрішніх процесів, запровадження передової системи управління ризиками, ефективна робота з проблемним кредитним портфелем у співпраці з Міністерством фінансів, Національним банком України та міжнародними фінансовими організаціями [13].

На наступні 12 місяців банком визначено ряд стратегічних завдань які заплановано реалізувати:

- Продовження операційних кроків зі зростання доходу;
- Перегляд ціноутворення;
- Оновлення та впровадження нових продуктів;
- Операційне покращення сервісної моделі;
- Подальша реалізація основних кроків по зниженню операційних витрат, включаючи оптимізацію мережі;
- Актуалізація деталізованого плану по бізнесам, з впровадженням «швидких перемог» та початок пілотування готових рішень;
- Розвиток сталої платформи для майбутнього зростання кредитування: ризику, HR, IT;
- Вирішення питання існуючого NPL;
- Продовження співробітництва з ЄБРР в тому числі за проектами технічної допомоги;
- Приведення стандартів корпоративного управління Ощадбанку до практик і політик рекомендованих OECD [41].

Висновки до розділу 3

Основною стратегічною ціллю корпоративного бізнесу є відбудова банку як фінансово стійкої установи, що проводить обслуговування своїх клієнтів на новому рівні якості і ефективно виконує функції належні відповідно до його місії, ролі та сутності в економічному просторі України.

Станом на 01.01.2019 балансова вартість кредитів наданих юридичних осіб – клієнтів корпоративного бізнесу становила 118 407,5 млн. грн., що на 53 млн. грн. або на 0,05% більше в порівнянні з 2017 роком. Кредитний портфель Банку у гривні склав 39 066,5 млн. грн., або 71,9% від заборгованості на 01.01.2018, кредитний портфель у доларах США склав 2 192,7 млн. дол. США, що на 349,8 млн. дол. США або на 19,0% більше у порівнянні з минулим роком. Кредитний портфель у євро склав 587,4 млн. євро, що на 220,0 млн. євро або на 59,9% більше за кредитний портфель в євро в 2017 році [13].

У 2018 році банк й надалі продовжував приймати активну участь у реалізації державної соціальної програми здійснення заходів щодо ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження за підтримки Уряду України. В цілому в рамках державної програми банком було видано в 2018 році понад 15 тисяч кредитів на загальну суму близько 452 млн. грн.

Протягом 2018 року кредитний портфель фізичних осіб збільшився на 1 762,5 млн. грн., або на 28,1% і на кінець року становив 8 026,4 млн. грн. (без урахування суми позабалансових зобов'язань та суми нарахованих доходів). Доходи за кредитами, що надані клієнтам банку, в 2018 році склали 9 745,28 млн. грн.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств та сфери інноваційно-інвестиційного кредитування в умовах ринкового реформування української економіки дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

Кредитний портфель банку досить об'ємний та багатоелементний об'єкт. Кредитні операції, з-поміж активних операцій комерційних банків, посідають ключове місце. У переважній більшості банків, наразі, позичкові рахунки складають не менше 50% їх сукупних активів і забезпечують близько 70 % від отриманих доходів. Тому його вивчення, як надважливої складової банківської діяльності є не тільки актуальним, але і вкрай необхідним.

Кредитна операція банку – вид активних операцій, які пов'язані із наданням клієнтам коштів у користування тимчасове або прийняттям зобов'язань про надання коштів за настання умов, передбачених кредитною угодою. До кредитних операцій належать: позичкові операції, операції кредитного характеру та послуги кредитного характеру.

Процедури обліку кредитних операцій визначаються в обліковій політиці кожного банку. При цьому обліковий процес повинен забезпечити єдину методологію синтетичного і аналітичного обліку, а також узагальнення інформації для прийняття управлінських рішень та складання як внутрішньої, так і зовнішньої звітності.

Фінансовий облік кредитних операцій здійснюється у відповідності до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [9], на основі якого банк самостійно розробляє внутрішній робочий план аналітичних рахунків.

Кредитному процесу відповідають такі облікові процедури:

- 1) надання кредиту після підписання кредитної угоди з відкриттям відповідного кредитного рахунку з урахуванням виду кредиту та його цільового спрямування;

- 2) щомісячне нарахування процентних доходів із відображенням суми

через бухгалтерське проведення:

- Д-т рахунки нарахованих доходів
- К-т рахунки процентних доходів;

3) контроль своєчасності погашення основного боргу та нарахованих процентів з відображенням в разі необхідності записів за рахунками «Прострочена заборгованість за кредитами» та «Прострочені нараховані доходи за кредитами»;

4) визнання заборгованостей за кредитами сумнівними при настанні відповідних подій;

5) щомісячний перегляд якості кредитного портфелю, класифікація кредитів за ступенем ризику та формування резервів під заборгованість за кредитами та під сумнівну заборгованість за нарахованими доходами;

6) списання безнадійних щодо погашення заборгованостей за кредитами та процентами за рахунок раніше сформованих резервів або шляхом прямого списання на витратні рахунки групи 771 «Списання безнадійних активів»;

7) відображення списаних безнадійних активів на відповідних позабалансових рахунках;

8) контроль за фінансовою діяльністю позичальників щодо яких списано кредитну заборгованість як безнадійну, та в разі можливості відшкодування раніше списаних сум з відображенням їх за відповідними рахунками 671 групи «Повернення списаних активів».

Однією із проблем в організації обліку і контролю кредитних операцій є значне зростання питомої ваги пролонгованих кредитів та відсутність відображення такого стану активів у бухгалтерському обліку, тому що відстрочка за кредитним договором (продлонгація) відображається за такими ж рахунками, що і довгострокова або короткострокова заборгованість (2062, 2063, 2072, 2073, 2203), залежно від строку, який розраховується від дати відстрочки позики до дати її погашення. Тобто у бухгалтерському обліку пролонговані позики заносяться у строкові, а зростання потенційних ризиків неповернення кредиту приховується від осіб, бажаючих оцінити стан банку і його ризику. Це

стає однією з причин збільшення простроченої заборгованості за кредитами.

Проблемою є недостатня деталізація відображення у бухгалтерському обліку кредитів за термінами надання, які в бухгалтерському обліку та, відповідно, у фінансовій звітності, відображаються в загальному на рахунках короткотермінових (до одного року) і довготермінових (більше одного року) кредитів. Такий підхід свідчить про недосконалість механізмів обліку кредитних операцій, оскільки будь-яка фізична або юридична особа не може на основі фінансової звітності банку правильно проаналізувати його ліквідність.

З метою виявлення резервів підвищення ефективності кредитної діяльності за умови запланованого рівня дохідності та допустимого рівня ризику банки проводять аналіз кредитного портфеля, який здійснюється у двох напрямках: 1) аналіз структури та динаміки кредитного портфеля; 2) якісний аналіз кредитного портфеля.

У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, що має свій рівень дохідності та ризику. Аналіз структури та динаміки кредитного портфеля здійснюється за допомогою методик горизонтального і вертикального аналізу за такими параметрами, як строк кредитування, валюта.

Оцінка і аналіз структури кредитного портфеля через визначення ступеня його дохідності та ризику дають можливість банківським установам коригувати власну кредитну політику та змінювати структуру кредитного портфеля. Виконання стратегічних цілей кредитної політики банку неможливе без управління кредитним ризиком і забезпечення якості кредитного портфеля.

Список використаної літератури

1. Азрилияна А. Н. Большой экономический словарь. Москва: Ин-т нов. экономи-ки, 1997. 864 с.
2. Алексеевко С. А. Бухгалтерський облік і звітність у комерційних банках: навчальний посібник. Київ: Аграрна освіта, 2014. 418 с.
3. Бондаренко Л. Поняття кредитного портфеля комерційного банку і критерії його конкурентоспроможності. Вісник Національного Банку України. 2008. № 3. С. 31–33.
4. Бугель Ю. Аналіз якості структури кредитного портфеля комерційних банків в ринкових умовах господарювання. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: збірник наукових праць. Тернопіль: Економічна думка, 2011. Вип. 11. С. 51–57.
5. Варцаба В. І., Машіко К. С. Облік у банках (у таблицях і схемах): навч. посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. 184 с.
6. Вовк В., Хмеленко О. Кредитування і контроль: [навч. посібник]. Київ: Знання, 2008. 463 с.
7. Волкова І. А., Калініна О. Ю. Бухгалтерський облік у банках: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 520 с.
8. Гавчук І., Марич М. Формування кредитного портфеля комерційного банку. URL: <http://intkonf.org/gavchuk-is-marich-mg-formuvannyakreditnogo-portfelya-komertsiynogo-vanku>.
9. Гергель А. Напрями аналізу якості кредитного портфеля банку. Управління розвитком. Харків: ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, 2014. С. 92–94.
10. Говоруха С. Підходи до визначення поняття «кредитний портфель» та аналіз його характеристик. Вісник Львівського університету. 2012. Вип. 39. С. 125–127.
11. Господарський кодекс України. станом на 06.11.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
12. Грязновой А. Г. Финансово-кредитный энциклопедический словарь. Москва: Финансы и статистика, 2002. 1168 с.

13. Державний ощадний банк України. URL: <https://www.oschadbank.ua>.
14. Доходи банків України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34.
15. Д'яконова І. І. Поняття банківської системи та особливості банківської системи України. Вісник Сумського державного університету. 2014. № 1. С. 183-191.
16. Єрмакова Ю. Визначення впливу факторів на якість кредитної політики банку. Управління розвитком. 2014. № 15. С. 59-61.
17. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Київ: Знання, 2000. 587 с.
18. Золотарьова О. В., Чекал А. А. Інноваційні банківські продукти та специфіка їх упровадження в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. №1. С. 163–179.
19. Зубишена О. В. Особливості банківського кредитування фізичних осіб в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2013/Economics/1_133245.doc.htm.
20. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України: постанова Правління НБУ № 481 від 27. 12. 2007 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
21. Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: Постанова Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04?test=NOaMfL2dtr58zsT6ZigzNvVHHI49gs80msn8Ie6>.
22. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках України: підручник. Київ: КНЕУ, 2001. 636 с.
23. Коренева О. Г., Маслак Н. Г., Слав'янська Н. Г. Облік у банку: підручник. Суми: Університетська книга, 2012. 668 с.
24. Кочетков В. М. Основи аналізу діяльності комерційного банку: навч. посібник. Київ: в-во Європейського ун-ту, 2008. 95 с.

25. Крамаренко О., Лаврентович Ю. Кредитування і контроль: навчальний посібник з дисципліни. Миколаїв: Вид-во НУК, 2011. 105 с.
26. Лапушта М. Г., Никольский П. С. Современный финансово-кредитный словарь. Москва: ИНФРА-М, 2002. 567 с.
27. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ): підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 676 с.
28. Литовченко О., Глущенко І. Сутність кредитного портфеля банку, його функції та склад. URL: http://rusnauka.com/21_TSN_2015/Economics.
29. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: постанова Правління НБУ: затверджена 02.08.2004 № 361. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgiwin/laws/main.cgi?page=1&nreg=v0361500-04>.
30. Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г. Банківські операції: підруч. Київ: Знання, 2006. 727 с.
31. Мочерний С. В. Основи економічної теорії: підруч. Тернопіль: Тарнекс, 1993. 688 с.
32. Національний банк України. Банківський нагляд: дані фінансової звітності банків України. URL: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.
33. Операції з готівковою іноземною валютою в АТ "Ощадбанк". URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/private/currency>.
34. Основні показники діяльності банків України. URL: <http://www.bank.gov.ua>
35. Основні показники діяльності банківських установ. URL: http://www.bank.gov.ua/bank_supervision/Dynamics/2001-last.htm.
36. ПАТ КБ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua>.
37. Пашков А. Оцінка якості кредитного портфеля. Фінансовий простір. 2011. № 2(18). С. 14-21.
38. Плїсак Т. О. Фінансовий облік в банках. Київ: КНТЕУ, 2013. 184 с.
39. Положення про департамент внутрішнього аудиту АТ «Ощадбанк»: рішенням Наглядової ради АТ «Ощадбанк»: від 25.12.2013 р. № 6 / АТ «Ощадбанк», 2013. 41 с.

40. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: постанова Правління НБУ: затверджена 30.06.2016 р. № 351. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
41. Положення про внутрішній аудит: рішення наглядової ради публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України»: протокол № 4 від 15.09.2016 р.
42. Положення про кредитування клієнтів роздрібного бізнесу: постанова правління публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» № 32 від 23.01.2017 року.
43. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в установах АТ «Ощадбанк»: постанова Правління АТ «Ощадбанк» від «05» квітня 2016 р. № 260.
44. Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України: Постанова Правління НБУ від 10.05.2016 р. № 311. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16?test=Up9Mf3o6ftCy9T2ZiX5/BQWHI4YEs80msh8Ie6>.
45. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України: постанова Правління НБУ: затверджена 20.03.1998 р. № 114. / Національний банк України. Офіційний текст. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-win/laws/main.cgi>.
46. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України: Постанова Правління НБУ від 29.12.2014 р. № 867. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14>.
47. Положення про організацію операційної діяльності в установах АТ «Ощадбанк»: постанова Правління АТ «Ощадбанк» від «05» квітня 2016 р. № 260
48. Положення про Облікову політику АТ «Ощадбанк»: постанова Правління АТ «Ощадбанк» від «31» січня 2016 р. № 93.
49. Порядок проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю в установах АТ «Ощадбанк»: постанова Правління АТ

- «Ощадбанк»: затверджена 15. 09. 2005 р. 134/АТ «Ощадбанк», 2005. 99с
50. Правове регулювання касових операцій в установах банків. URL: <http://meگو.info/матеріал/§-1>.
51. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підруч. Київ: КНЕУ, 2004. 468 с.
52. Про банки і банківську діяльність: закон України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 5-6, ст. 30.
53. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 р. №2121III (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
54. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16 липня 1999р № 996-XIV (із змінами і доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
55. Про Національний банк України: закон України від 20.05.1999 № 679-XIV (із змінами і доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
56. Про аудиторську діяльність: закон України від 22.04.1993 № 3125-XII (із змінами і доповненнями від 01.05.2016). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
57. Про споживче кредитування: закон України від 15.11.2016 № 1734-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>.
58. Про іпотечне кредитування: закон України від 06.12.2012. № 979-16. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws>.
59. Рудан В. Я. Теоретичне обґрунтування сутності банку. Наука молода: зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. Тернопіль, 2014. Вип. 21. С. 206-220
60. Семенча І. Управління кредитним портфелем банку в сучасних економічних умовах в Україні: проблеми та шляхи подолання. Ефективна економіка. 2014. № 6. С. 45-49.
61. Стасишен М. С., Жила В. Г. Облік у банках: навч. -метод. посібник. Київ: Каравела, 2009. –228 с.
62. Стельмах В. С. Енциклопедія банківської справи України. Київ: Молодь: Ін

- Юре, 2001. 680 с.
63. Тичук Т. О. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів з дисципліни «Бухгалтерський облік і звітність». ВТЕК КНТЕУ. 2015.
64. Труш Ю. Т., Король Г. О. Облік у банках. Частина 1: навч. посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2013. 76 с.
65. Українське бюро кредитних історій: URL: <http://uvki.ua>
66. Хівренко О. В. Розрахункові документи: особливості оформлення та застосування. Вісник. Право знати все про податки і збори. 2015. № 8. Податковий кредит з ПДВ. С. 30-33.
67. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал. Москва: Прогресс, 1993. 488 с.
68. Шарп У. Ф., Александер Г. Дж., Бейли Дж. В. Инвестиции: Пер. с англ. Ю. Спириной. Москва: ИНФРА-М, 1997. 1024 с.